

הראי"ה וה"דבר אברהם"

בין גדולי עולם

הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

רבה של ארץ ישראל

והגאון רבי אברהם דוב כהנא שפירא זצ"ל

רבה של קובנה ומחבר ספר דבר אברהם

ליקט וערך: עמיחי כנרתי

יוצא לאור לרגל כ"ב אדר תשע"ב

יום השנה לפטירת הגרא"ד זצ"ל

ניתן להשיג את החוברת אצל

משפחת כנרתי

איתמר

טל" 02-9709988

משפחת האיתן

רח' הרב חיים ויטאל 20

ירושלים

טל" 6520906

תוכן העינים

5	הקדמה
8	תולדות חיים
17	תקופת וולוז'ין
20	תרמ"ז-תרע"ח: בחדרי הלב
21	בתקופת כהונת הראי"ה כרב ירושלים וא"י
34	המסע לאמריקה (תרפ"ד-תרפ"ה)
40	טבלת אגרות
43	נספח א': יציאת מרן הראי"ה מהארץ
49	נספח ב': ספירת העומר כשמסופק במנין

"... הן לא נכחד ממנו כי כמה וכמה מאתנו חיים רק חיי אישים פרטים, כעולם בפני עצמו ולא כחיי עם... אוי לחיים כאלה. הם רק חיי אברים ולא חיי חלק מן העם, חיי פרטים ולא חיי חלק מכלל האומה.

וכבר אמרו חז"ל (סוף עוקצין): א"ר שמעון בן חלפתא: לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום". **השלום ואחדות האומה הוא עמוד התיכון לבית ישראל.** רוב הברכות והיעודים הטובים לא נאמרו לישראל אלא בלשון יחיד, וכן הנהנים יברכו את העם בלשון יחיד, לפי שהוא מכוון לעם כולו בתור עם ולא להמון פרטים נפרדים, על כן קוראם בלשון יחיד, וזהו שתיקנו אנשי כנסת הגדולה בסדר ברכות "ברכנו אבינו כולנו כאחד". נמצא שכל זמן שישראל חיים חיי שלום ושלום, חשים את עצמם כעם ואינם מרבים פירוד ומחלוקת ביניהם, אז חלו עליהם כל הברכות, ואם לאו, הינם, ח"ו, חוץ לברכה, שלא נאמרו אלא לעם שלם אחוז ודבוק ולא לאישים יחידים. וכן כל יעודי הנביאים, שנאמרו בלשון יחיד, אי אפשר להם להתקיים אא"כ הננו עם שלם יחיד בדעתו ובחושו, ואם לאו אין לנו, ח"ו, תקוה לקיום הבטחת ה'. ובדומה לזה אמרו חז"ל (ספרי פ' ברכה): "ויהי בישורון מלך", אימתי? "בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" כו', "יחד שבטי ישראל" – כשהם עשויין אגודה אחת ולא כשהם עשויין אגודות אגודות".

"חבור עצבים אפרים הנח לו". ואמרו ז"ל: "בנוהג שבעולם אם אדם נוטל אגודה של קנים שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת אפילו תינוק משברן. וכן את מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו כולם אגודה אחת" (תנחומא נצבים א'). אבל אם נהיה חלילה, בפרוד והתפוררות חיי אנשים פרטים, הרי אנו בידינו מניחים מכשול על דרך הגאולה, ככתוב: "חלק לבם עתה יאשמו". וכך אמרו ז"ל (ד"א זוטא פ"ט): גדול השלום שאפילו עובדין עבודת כוכבים ויש שלום ביניהן כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן, שנא': חבור עצבים אפרים הנח לו". ועד כמה שתמוה הדבר ונדמה שדיברו כאן בדרך הפלגה לגדול מעלת השלום, הן שפתי חז"ל ברור מללו ונשנה המאמר הזה כמה פעמים (ב"ר פל"ט, במד"ר פי"א ועוד), ודומני בכוונתם שע"י מידת השלום תצמח סוף סוף גם הטבת דרכיהם, ע"ד הכתוב (קהלת): "כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון".

הקדמה

בשבח והודיה להשי"ת¹ הננו עומדים בפתח החוברת "הראי"ה והדבר אברהם", המצטרפת לקודמותיה, בתיאור הקשרים שהיו בין מרן הראי"ה לגדולי דורו.²

חוברת זו עוסקת בקשרי הידידות האמיצים וההערכה הגדולה שהיתה בין גאוני וצדיקי עולם, שרי התורה מרן הג"ר אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, רבה של ארץ ישראל וירושלים, לבין מרן הג"ר אברהם דובער כהנא-שפירא זצ"ל הי"ד³, רבה של קובנה שבליטא ומחבר ספר "דבר אברהם" ג' חלקים.⁴

ידידות זו התחילה מתקופת לימודם בצעירותם בישיבת וולוז'ין הידועה, המשכה בקשרי מכתבים רצופים בתקופת רבנותם, ושיאה במסעם המשותף לאמריקה בשנים תרפ"ד-תרפ"ה.

בנוסף, היתה ביניהם גם קירבה גדולה בדעות, בהשקפות על הדור וביחס החיובי לשיתוף פעולה עם התנועה הציונית בבנין הארץ.

השתדלתי להתמקד בענין המדובר, ולא בדברים "קשורים", כגון על השקפתו התורנית של הגרא"ד⁵, או קישורו התנועתי⁶, או קשריו החמים עם רבינו הרצי"ה זצ"ל⁷, ועוד, על אף שניתן לקשר ענינים אלו גם לידידותו עם הראי"ה.

-
1. בחסדי השם וברחמי המרובים, שזיכנו לעסוק בחוברת זו ולמצוא מה שנצרך לכך.
 2. על מרן הראי"ה זצוק"ל, ומרנן (לפי סדר יציאת החוברות) הגרא"ז מלצר, הגרש"ז אויערבך, הגרצ"פ פרנק, הגר"ח גרודזינסקי והגר"ר בענגיס, זצוק"ל. [להשגת רוב החוברות אפשר לפנות אלי, ולחוברת על הגר"ר ניתן לפנות לארגון "אור האורות"].
 3. השם יקום דמו. ואמנם הגרא"ד נפטר על מיטתו (גם כתוצאה ממחלתו) ולא נרצח ע"י הארורים, אבל ודאי ראוי לומר עליו: "השם יקום דמו", אחרי כל הסבל הנורא שסבל בכל שנות המלחמה ובגיטו שקיזרו את חייו וגרמו למותו.
 4. כשאר גדולי התורה שנספו בשואה או סמוך לה, לא זכה הגרא"ד זצ"ל שיספידוהו כראוי לגודלו התורני, ועדיין לא יצא שום ספר או ביוגרפיה מקיפה ומסודרת על אישיותו, פועליו וכתביו.
 5. ראה למשל ב'אגרות לראי"ה' בנספחות איגרת 20 בה מתייחס הגרא"ד לשאלה של השתתפות נשים בבחירות. גם מהספר "דבר אברהם - חלק הדרוש" ניתן ללמוד על השקפתו התורנית והציבורית. בקשר לארץ ישראל, כתב הגרא"ד באיגרתו לרצי"ה: "**בלב רגש ושתני שמחה מהבשורה הטובה, כי ועדת העשרה קיבלה פה אחד את דרישות הציונים**" (אגרות הראי"ה ח"ג בנספחות עמ' שטז). וכן על תפישתו הכלל ישראלית, ראה שם (עמ' שיז) שכתב שכל המפלגות צריכות להתאחד בעבודה למען ארץ ישראל, ולהופיע מול אומות העולם "**כבאי כח כל העם העברי בסתם**".
 6. למעשה הגרא"ד היה שותף בתנועת "אגודת ישראל", אך בחלק מהשקפותיה ומעשיה נקט בשיטה שונה, דבר המופיע גם בכמה וכמה מאגרותיו לראי"ה (נמנו בסוף חוברתנו) ולרצי"ה (ראה בהערה הבאה), וניסה להשפיע עליה מרוחו.
 7. ראה מכתבים מהגרא"ד זצ"ל אליו ב'אגרות הראי"ה' ח"ג נספחות עמ' שטז (ונדפסה יותר בשלמות ותיקון בספר 'לנתיבות ישראל' מהד' בית אל ח"ב עמ' שפח, ושם כתוב שהיא איגרת לרצי"ה, וכפי שמובא בפירומו בגליון

ב"ה זכינו לשבץ בחוברת זו גם מספר אגרות חדשות:⁸

איגרת אחת קיבלתיה מעזבונו של הג"ר רפאל הכהן קוק זצ"ל, רבה של טבריה, אחיינו ותלמידו של מרן הרב זצ"ל, ויה"ר שיהיה לע"נ הטהורה.

שלוש איגרות קיבלתי מהרב זאב נוימן, תודתנו הרבה לו, ויבוא על הברכה.

קורות חייו של בעל הדבר-אברהם נלקחו מהקדמת בנו לספר, שנכתבה במקור כהקדמה לח"ג, אך נדפסה בפתחה לח"א במהדורת ניו יורק תש"ו ואילך. אותה הקדמה נדפסה, במעט תיקונים והוספות, גם בפתחת "דבר אברהם - חלק הדרוש".

כמו כן השתמשתי בספר המצוין שיצא לאחרונה: "יחיד ודורו", תולדותיו ואורחות חייו של הגה"צ רבי מרדכי צוקרמן זצ"ל⁹ (ב' חלקים, י"ל ע"י הרב אהרן וגשל, עורך הרב שלמה הופמן, ירושלים תשע"א). רבי מרדכי זכה לשמש את הגרא"ד בימי חייו האחרונים בגיטו. פרק ששה עשר בספר הנ"ל נקרא "קברניט לספינה הטובעת", עמ' 298-313, בו מובאים פרטים חשובים על חיי הדבר אברהם וביחוד על שנותיו האחרונות בנוראות השואה.

תודות לכל מי שסייע לחוברת זו, מי במידע מי במעשה, מי ברב מי במעט¹⁰. ביניהם מזכיר לטובה את ארגון 'אור האורות' להפצת תורתו של הראי"ה, הרב נריה גוטל, הרב איתם הנקין, הרב רועי הכהן זק. כמו כן נעזרתי בתקליטור "כתבי הרב קוק ותלמידיו" לרב דב גולדשטיין ודרור שילה.

אזכיר כאן את דודי היקר יעקב כנרתי ז"ל, נלב"ע לאחר יסורין בכ"ו שבט תשע"ב. איש משפחה, מחנך תורני ואיש ההתנחלות עפרה. אוהב תורה ומוקיר את לומדיה. משמח את הבריות וגומל חסדים¹¹. תנצב"ה.

"הצופה" ר"ח סיון תשכ"ו- תודה לרב הראל כהן על המידע), ו'אגרות לראיה' בנספחות אגרות 20, 22. וראה בהתייחסות הגרא"ד אליו גם במכתבים לאביו הראי"ה, ב'אגרות לראיה' איגרת צד ואיגרת קפח, וכן ב'אגרות הראיה' ח"ג איגרת תתקמו. [מהתרחשות הרצ"ה זצ"ל מפגישתו עם הגרא"ד: "... הוא היה גאון גדול, וגם אדם עדין בעל רגש. נזכר באבא ז"ל בהתרגשות: 'זכרתי ימים מקדם מאותן שנים שהיינו יחד, התחדשה לי אהבת נעורים'. מתוך פגישתנו הופיעה בינינו ידידות באופן מיוחד. הוא היה גאון גדול בתורה בעל מרחב כלל-ישראלי" (שיחות הרצ"ה, "הכל מעלין לארץ ישראל").]

8. ומסתמא כשיודפסו בעתיד אגרות הראי"ה בין השנים תרפ"ה לתרצ"ה, ימצאו אגרות נוספות בין הראי"ה לגרא"ד.

9. דמות מופת של גדול בתורה, עובד השם בכל ליבו ונפשו, ומיוחד בצידקותו, יראתו ותמימותו. הספר הנ"ל כתוב בטוב טעם ודעת, ומומלץ מאד לקריאה.

10. וכן מי שחיזקו ועודדו את הכותב להמשיך את עבודתו, החשובה בעיניהם, וביניהם ראוי להזכיר את הרב יוסף ברמסון שליט"א.

11. היה מעיר על דבר מצוי, שאנשים מנסים לקיים מצוות ביקור חולים, ולא מספיק חושבים על טובת החולה ו"נחת רוחו". כגון, שמכבידים עליו בביקור ממושך, או להיפך כשזמנם קצר ונתנים לחולה הרגשה לא נעימה של חוסר זמן

וכן אזכיר כאן את דוד אשתי שלמה הרצברג ז"ל, נלב"ע לאחר יסורין בט"ז אדר תשע"ב. איש חסד, נוח לבריות ובעל עין טובה. מסור למשפחתו, חינוך ילדיו לאהבת ארץ ישראל. זכה להיות צנחן ממשחררי ירושלים במלחמת ששת הימים. תנצב"ה.

נודה לקונה עולם על שזיכנו לעסוק כאן בדברי תורה¹², הני גברי רבה שתורת השם על ליבם. ויהי רצון שירבה בישראל כבוד תורה, גדוליה ולומדיה, ונזכה במהרה לישועת השם על עמו ונחלתו.

עמיחי כנרתי

אדר תשע"ב

(תחילת שנת השבעים לפטירת הגאון בעל הדבר אברהם זצ"ל הי"ד)

(בחושבם בטעות שחולים אינם כ"כ מבינים ומרגישים...), מביאים לחולה מתנה ממתקים שאסור לו לאכלם,

שואלים שאלות מביכות או אומרים אמירות שלא במקום, וכדומה. וצריך תשומת לב לדברים אלו.

12. "כמה טפשאי הני אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה" וכו' (מכות כב, ב), ובאר המהר"ל:

"כי התלמיד חכם כמו עצם התורה, ויש לו דמיון גמור אל התורה" וכו' (נתיבות עולם, נתיב התורה תחילת פי"א,

עיי"ש בדבריו הנפלאים).

תולדות חיים

מֵרֵן הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי אַבְרָהָם יִצְחָק הַכֵּהֵן קוֹק זצ"ל

מרא דירושלים וארץ ישראל

רבי אברהם-יצחק הכהן קוק נולד בט"ז באלול תרכ"ה בעיר גרייבה בלטביה (קורלנד). בעודנו פעוט נתפרסם כילד-פלאים בשלוש אלה: כשרון, שקידה וזהירות. מגיל צעיר כבר נראו בו ניצוצות של קדושה בזהירותו היתרה מנדוד של שמץ חטא. למד זמן מה בחדר, אחר כך אצל אביו, הרב ר' שלמה-זלמן, ובהיותו בן תשע התחיל ללמוד בפני עצמו, יחד עם חובשי בית המדרש בעירו. דרך לימודם - החריפות והפלפול, והנער הושפע מהם, עד אשר התוודע לגאון ר' ראובן מדווינסקי, שקרב וחיבב מאד את העילוי הצעיר, והוא הורה לו דרך הלימוד של השכל הישר, מבלי להסתבך בפלפולים יתירים. מאז היתה רוח אחרת את הנער בדרך לימוד. הבקיאות והישרות - לכך הקדיש מעכשיו את זמנו ואת כשרונותיו.

כבן חמש עשרה נסע לעיר לוצין והתיידד בקרבה יתרה עם הגאון ר' אליעזר דון יחיא. התמדנו בלימוד ויראת השמים שלו הפליאו את כל יושבי העיר. משם נסע לסמרגון, שהיתה אז מרכז של תורה, ומשם - לוולוז'ין, מקום שם הסתופפו אז רבים מאלה שנתפרסמו אחר כך לגדולי ישראל. ר' אברהם-יצחק הוכר תיכף גם מהנצי"ב וגם מבעלי התריסין שבישיבה כאחד מיחידה הסגולה בתורתו ובצדקתו. שמונה עשרה שעות ביממה היה לומד בוולוז'ין ויום-יום היה עובר על ששים דפי גמרא מתוך עיון רב. נועם שיחותיו, תשובותיו החריפות והקולעות, "מיניה וביה", מידותיו המוסריות והליכותיו הנימוסיות, עשוהו למרכז ההתענינות בוולוז'ין הישיבה.

בעודו בוולוז'ין בא בקשר הנשואין עם בת הגאון האדר"ת (ר' אליהו דוד רבינוביץ-תאומים), רב דפוניבז' (אחר כך במיר וירושלים), ועבר לגור בבית חותנו, והוסיף ללמוד בקדושה ובטהרה. כשלאחר שנים מועטות נפטרה אשתו הראשונה, נשא הראי"ה את בת דודתה לאשה, בתו של הגרצ"י רבינוביץ-תאומים. בתרמ"ח הוציא קובץ תורני "עיטור סופרים", שהשתתפו בו כמה גאונים. על פי השפעת ה"חפץ חיים" הסכים לקבל משרת הרבנות בעיר זוימל. אחרי שנים מספר, בשנת תרנ"ה, נתקבל לרב בעיר בויסק. שם נתפרסם לא בלבד כגאון וצדיק, אלא אף כהוגה דעות. בשורת מאמרי-מחשבה פרסם את דעותיו והגינותיו העמוקים.

אהבתו העזה לארץ ישראל היתה כאש בוערת בלבבו עוד משחר טל ילדותו, ובשנת תרס"ד באה אהבתו להתגשמות - קהילת יפו הזמינה אותו לרב. ברצון רב קיבל את ההזמנה. הבי"ד בירושלים בראשותו של הגאון ר' שמואל סלנט פרסמו מכתב לכל המושבות כי מעכשיו יתנהלו "כל עניני הדת והיהדות על פי הרב רא"י" ו"כל בית ישראל יסמכו עליו, על פיו יצאו ועל פיו יבואו".

בתרע"ד נסע לחו"ל במחשבה להשתתף בכנסיה הראשונה של "אגודת ישראל", שהוזמן אליה, אך בעודו בדרך, בברלין, פרצה המלחמה העולמית הראשונה. השתדלויותיו לחזור לארץ ישראל לא עשו פרי, והוא נשאר בסט-גלן בשייץ. כעבור שנה ומחצה הוזמן לכהן כרב בקהילת "מחזיקי הדת" בלונדון. שם, בלונדון, פיתח עבודה ציבורית רחבה ומסועפת לטובת יהודי אירופה וארץ-ישראל. השפעה רבה הייתה לו גם על הממשלה האנגלית לטובת הצהרת בלפור הידועה.

בתרע"ט שלחו לו ללונדון רבני ירושלים וממוני הכוללים וגבאי המוסדות הציבוריים בקשה לקבל את משרת הרבנות הראשית בירושלים. בני יפו צעקו מרה על ש"גוזלים" מהם את רבם ומורם, אך ידם של בני ירושלים היתה על העליונה.

בירושלים הגיעה עבודתו הציבורית, התורנית והספרותית לממדים עצומים. בין השאר יסד את ישיבת "מרכז הרב", סידר את יסוד הרבנות הראשית לארץ ישראל, ונבחר לרב ראשי לארץ ישראל. פירסם מאמרים, חוברות וספרים בהלכה ובאגדה ובמחשבה.

אחרי שש עשרה שנות רבנות בירושלים, ב-ג' אלול תרצ"ה, נתבקש לישיבה של מעלה.

(ע"פ הספר "אישים ושיטות" לגרש"י זווין זצ"ל)

מֶרֶן הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי אַבְרָהָם כְּהֵנָא שְׁפִירָא זְצ"ל הִי"ד

נולד בקאברין במוצאי י"כ"פ שנת תרל"א, לאביו הגאון הצדיק רבי זלמן סנדר זצ"ל. למד וגדל בתורה בישיבת וולוז'ין הידועה, שנוסדה ע"י זקן-זקנו רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל¹, ונודע שם בשם "העילוי מקוברין". בן עשרים ושלוש נישא לרחל², בתו של הג"ר ירוחם יהודה ליב פרלמן זצ"ל, המכונה "הגדול ממינסק".

בגיל עשרים וחמש נתמנה לרבה של העיר סמולוביץ, שם כיהן עד שנת תרע"ג, כשהתמנה אז לרבה של העיר קובנה הגדולה, העיר היהודית השניה בגודלה בליטא אחרי וילנא.³

הנהגתו הרבנית היתה אצילית ומרוממת, וכל בני הקהילה לכל גוונים כבדוהו והעריכוהו ביותר.⁴ כיהן כנשיא 'אגודת הרבנים בליטא', ועסק בפעילות ציבורית חשובה למען היהודים במדינה זו. היה בעל מעמד עולמי בשאלות הלכתיות וציבוריות. ייצג את יהדות ליטא בפני השלטונות הליטאיים, ונודע בצחות לשונו ובעמידתו המכובדת מולם.

1. מרת רלקה בת הגר"ח מוולוז'ין היתה נשואה בזיווג ראשון לרבי יוסף סולוביצ'יק אב"ד סלבודקה, ומהם נולד ר' יצחק זאב, אבי הגרי"ד זצ"ל בעל בית הלוי, "הראשון לבית בריסק".

רבי יוסף נפטר בצעירותו, ובזיווג שני נישאה רלקה לרבי **משה הכהן שפירא** אב"ד נישוויז. בנו של רבי משה מאשתו השניה רלקה הנ"ל, הוא ר' יעקב שפירא, הנקרא ר' ינקלה וואלאזינר, ובנו הוא ר' זלמן סנדר כהנא-שפירא. בנו בכורו של ר' זלמן סנדר הוא ר' אברהם דובער זצ"ל אב"ד קובנה, בעל דבר אברהם.

2. כ"ט אדר ב' תרנ"ד [ולא כפי שיש מצינים שהגרא"ד נישא בגיל עשרים ואחת]. המקורות לציון זמן הנישואין הם ברכות בעיתונות שפורסמו לרגל החתונה, לדוגמא: "הנני מברך בברכת מז"ט את ידידי הרה"ג מ' ירוחם יהודה ליב פערילמאן שליט"א מד"א דק"מ מינסק לכלולת בתו שרה רחל עב"ג ה' אברהם דובער בהרה"ג שלמה זלמן סנדר כהנא שפירא שליט"א האב"ד דמאלטש, שתהיה ביום ו' עש"ק ער"ח ניסן במינסק [...], קאידענאו, אברהם מאיר העליר החופ"ק" ("המליץ" כ"ו אדר ב' תרנ"ד). תודה לרב איתם הנקין על הדברים].

3. סלבודקה, הידועה בישיבתה המפוראת "כנסת ישראל - סלבודקה", היא פרבר של העיר קובנה. סמוך לשואה היו בקובנה ארבעים אלף יהודים, כרבע מאוכלוסיית העיר. העיר ידועה כמרכז חשוב של "תנועת המוסר" מיסודו של הגרי"ס זצ"ל, ראה בספר "תנועת המוסר" לרב דב כץ, ח"א פרק יב. בתרצ"א י"ל הספר "**לתולדות היהודים בקובנה וסלבודקה**" (מן העת הכי קדומה עד המלחמה העולמית), ע"י ר' דוד מתייתיהו ליפמאן ז"ל.

גם רבניה הקודמים של קובנה, לפני הגרא"ד, היו גדולי עולם:

א. רבי אריה ליב שפירא זצ"ל, רבה של קובנה בשנים תר"ט-תר"ד (וכנראה אינו קרוב משפחה של הגרא"ד).

ב. רבי משה יצחק אביגדור זצ"ל, רבה של קובנה בשנים תרי"ד-תרכ"א.

ג. רבי יהושע ליב (המהרי"ל) דיסקין זצ"ל, מגאוני ישראל הידועים, מתרכ"א בקובנה (בתרל"ז עלה לארץ ישראל).

ד. רשכבה"ג רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, מחבר שו"ת עין יצחק ועוד ספרים. רבה של קובנה בשנים תרכ"ד-

תרנ"ו.

ה. רבי צבי הירש זצ"ל, בן הגרי"א ספקטור זצ"ל.

4. "טוב ליבו ואצילותו כבש את כל הלבבות, קסם אישיותו משך אליו בחבלי האבה וכבוד את כל יהודי קובנה,

פשטותו וטוהר שאיפתו רכש את לב כולם לעבודה משותפת" (מתוך קובץ "הפרדס", אחר פטירתו).

מחבר ספר "דבר אברהם" ג' חלקים, ספר שהתקבל בחיבה רבה בקרב עולם הישיבות והרבנות, בזכות היקף הנושאים והידיעות, ובזכות עומק העיון, מקוריותו ובהירותו. שני חלקים יצאו לאור בחיי מחברו,⁵ וחלק ג' נשלח על ידו בתקופת השואה אל בנו באמריקה, שהדפיסו לאחר מיתת אביו.⁶ בדרך זו ניצל גם "דבר אברהם - חלק הדרוש", ונדפס בניו יורק שנת תש"ט. שאר כתביו הרבים נאבדו בשואה.

היה חבר ב"אגודת ישראל", וניסה לקרבה לפעולות למען ישוב הארץ ולשיתוף פעולה מעשי עם התנועה הציונית.

בשנת תרפ"ד היה שותף למשלחת רבנים שנסעה לאמריקה לצורך גיוס תרומות עבור הישיבות והמוסדות, יחד עם הרא"ה קוק והרב משה מרדכי עפשטיין.

שאף מאד להגיע לארץ ישראל לפחות לחונן עפרה,⁷ אך לא הסתייע הדבר.⁸

לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה הגיע לשוויץ לצורך ריפוי, ושהה שם כשנה שלמה בתקופת מחלתו והחלמתו. כשפרצה המלחמה הציע לו בנו שישב באמריקה לבא אליו, אך הוא סרב, באומרו: "קברניט הספינה הוא האחרון לעזוב ספינתו הבוערת, ולא הראשון. בעת סכנה זו, בעת צרה לישראל, מקומי עם בני קהילתי. אני נוסע לקובנה".⁹

ואכן חזר לקובנה, והיה למשענת עידוד ועמוד תווך ליהודים בשנות הצרה בגיטו. למרות מחלתו ותשישותו טרח לענות לשואליו הרבים בעניני הלכה והנהגה פרטית וציבורית, ובשאלות הנוראיות

5. עוד בצעירותו יחסית, לפני רבנות קובנה.

6. הוספות והערות מכת"י הדפיס הרב בצלאל דבליצקי שליט"א ב"ישרון" כרך כה, שנת תשע"ב.

7. בקשר לארץ ישראל, כדאי לציין את מש"כ בדבר אברהם (ח"א עמ' לח ועמ' 38) בתור סברא הלכתית, שגם בגלות מעולם לא נתייאש עם ישראל מארץ ישראל, ו"נבטח ששייב ה' את שבותנו כהבטחתו ביד נביאיו".

8. ענין זה מוזכר מספר פעמים גם באגרותיו לרא"ה, ראה בספר 'אגרות לראיה' איגרות צז, קפח, ר.

9. כעין זה נהג גם הג"ר אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד, שהיה אז באמריקה (ממרחשון תרצ"ח עד ניסן תרצ"ט) לצורך איסוף כספים לשיבתו [ראה על פרידתו מאמריקה למרות השמים הקודרים בשמי אירופה, בספר תולדותיו "אור אלחנן" לרא"ה סורסקי, ח"ב עמ' ריב-ריג. ושם בהערה 112 מובאת עדות שמיעה מהגר"מ שטרנבוך שליט"א, שהגרא"ו התבטא אז: "הקברניט אינו עוזב את ספינתו בעת סערה, בזמנים קשים אלו עלי להמצא בשיבה"].

ועוד גדולי ישראל. על השאלה האם מותר לרב ומנהיג שיכול לברוח לעזוב את בני קהילתו המצויים בצרה, למרות היותו משענת להם גם כשלמעשה לא יכול להצילם, ראה בספר "בדרך עץ החיים" על הגרא"מ מלצר זצ"ל, תחילת הפרק "למען הכלל והפרט" (עמ' 292-294) והערה 4 שם, וכן על סוגיה זו בתקופת השואה מש"כ בהרחבה בספר "בסתר רעם" (לרבנית פרבשטיין, מוסד הרב קוק, תשס"ב), שער א' חלק ב'. [בודאי שסוגיה זו מורכבת מאד היא, והיו מגדולי ישראל שמילטו עצמם בזמן שבעצם כבר לא נשארה קהילתם, וכן אדמורי"ם שחסידיהם מילטו אותם כמעט "בעל כרחם", כדי שישאר שריד והמשך לחסידות, ואכמ"ל].

שהתעוררו בזמנים אלו¹⁰. חלקן מובאות בשו"ת "ממעמקים"¹¹ לרבי אפרים אשרי, שהיה יד ימינו בתקופה זו¹².

למרות "גזירת הזקן" שבה נגזר על כל היהודים לגלח זקנם, היה הוא מהמעטים שהצליחו בכל זאת לשמור על זקנם למען כבוד ישראל.

ע"פ עדויות שרידי הגטו, לפני פטירתו ציוה שיקברו את עצמותיו בארץ ישראל¹³.

נפטר ביום שבת כ"ב אדר-א' תש"ג, ממחלתו הקשה ומראותו בצרות עמו, בהשאירו אחריו את אשתו, משפחתו¹⁴ ושארית קהילתו¹⁵. ולמרות המצב הנורא וסכנת הנפשות שבהתקלות, ליווהו אלפים משרידי העיר קובנה למקום מנוחתו בבית העלמין שבתוך הגטו¹⁶.

10. "... ואם כי היה כבר חולה אנוש ומוטל על ערש דוי, רבים היו הפונים אליו לבקש תורה מפיהו שיוסרם כדת מה לעשות, כי לרגלי פגעי הזמן הנורא צפו עלו שאלות שהזמן גרמם, ושבזמנים כתיקונם אי אפשר היה להעלותם על הדעת. וכל השאלות הללו, שלא אחת סכנת נפשות היתה כרוכה בעקבותיהן, דרשו את פתרון המידי" (הרב אפרים אשרי, הקדמה לשו"ת "ממעמקים" ח"א).

לאחר השואה היו דיונים תורניים בחלק מהוראות הגרא"ד. בעיקר דנים על פסיקתו במרחשוון תש"ב (הובאה בשו"ת "ממעמקים" ח"ה ס' א) שמותר למועצת היהודים לקרוא ליהודים למפקד ברחבת הגטו, בצו הארורים, ובהנחה שאם לא ימלאו פקודה זו יהיה סכנת נפשות על כולם. בספר "בסתר רעם" (צוין לעיל) עמ' 175-171 עמדה המחברת בצדק על חשיבות הדיוק בהבנת המקרה הפרטי שעמד אז לפני הגרא"ד, לפני שמסיקים ממנו מסקנות.

11. חמישה כרכים, ניו יורק.

12. "היתי מבאי ביתו תמיד ממש כבן בית" (הקדמה לשו"ת "ממעמקים" ח"א).

13. ע"פ תולדותיו ב"דבר אברהם" חלק הדרוש. לצערנו, צוואתו זו עדיין לא התקיימה עד היום, גם אחרי שב"ה "מסך הברזל" נפל, וידועים דברי חז"ל ש"מצוה לקיים דברי המת", כש"כ צוואת גדול תורה כגרא"ד. **ולואי שימצא "זריז ונשכר" לקיים מצוה זו.** וע"ע לגבי צוואת המת על קבורתו בארץ ישראל בשו"ת קול מבשר ח"א ס' נו וס' עו, וע"ע לגבי המצוה בפניו קברי הקדושים הי"ד מחו"ל לארץ ישראל, מש"כ בשו"ת משנה הלכות ח"ד ס' קמה ובשו"ת שבט הלוי ח"ו ס' קעח.

גדולי ישראל בזמן האחרון שהעלו עצמותיהם לא": רבינו החיד"א, הגר"ש מוהליבר, הסבא מנבהרדוק, האדמו"ר האהבת ישראל מויזניץ, האדמו"ר משטעפענעשט, רבי כלפון משה הכהן מג'רבה ורבי מאיר שפירא מלובלין מייסד "הדף היומי", זצ"ל.

14. ארבעה בנים ובת אחת:

1. הבן הבכור, ר' חיים נחמן שפירא (תרנ"ה-תש"ד). נהרג על קידוש השם בגטו קובנה.

2. ר' ירוחם יהודה ליב שפירא, יליד תרנ"ז, הגיע לארה"ב לפני השואה וממושב בניו יורק הוציא לאור את הכרך האחרון של "דבר אברהם" ואת חלק הדרוש, שהספיק לקבל מאביו.

3. הבת, שיינה (שיינדל), נולדה בתרנ"ח/תרנ"ט, נישאה לאדם בשם קרפמן, חיה בפנים רוסיה (כך כנראה ניצלה מן השואה).

4. הרביעי, ר' נח שפירא (תר"ס-תשכ"ד), עלה לארץ לפני השואה.

על קברו הוקמה לאחר המלחמה מצבת אבן שבה נחקק:

פ"נ

מורנו ורבינו רשכבה"ג הרב ר' אברהם דובר כהנא שפירא
 בן הגאון האמיתי ר' זלמן סנדר הכהן זצ"ל
 הכהן הגדול מאחיו שהיה רועה נאמן בקהילתנו קרוב לשלושים שנה
 ונפטר בשבי הגטו בשבת קודש כ"ב אדר א' תש"ג. תנצב"ה.

5. בן הזקונים, ר' יעקב שפירא (תרס"ב-תשמ"ד), עלה גם הוא לארץ לפני השואה.

15. "השמועה התפשטה חיש בין כלואי הגטו, ושברה את ליבם. כולם חשו שהאב שהגן עליהם בעצם המצאותו ביניהם - נסתלק. זו היתה תחושתם גם של אלו הרחוקים משמירת הדת" ("יחיד ודורו" עמ' 311).

16. גטו קובנה נשמד בסוף שנת תש"ד, ארץ אל תכסי דמם. זכה הגרא"ד ללוויה ולהספד רב אנשים, ולהגיע לקבר ישראל, מה שרבים וטובים לא זכו לו בשנות האימים.

אביו הגאון ר' זלמן סנדר כהנא שפירא זצ"ל

אביו של הגרא"ד היה הגר"ר זלמן סנדר זצ"ל, גם הוא מגאוני הזמן הנודעים, וגדול בתורתו ובצידיקותו. נולד בשנת תרי"א, וכשגדל גלה למקום תורה, ליישיבת וולוז'ין המפוארת, בית תלמודו של זקנו רבינו חיים מוולוז'ין זצ"ל.

כיהן כרבה של מאלטש, ואח"כ רבה של קריניקי. נודע בצידיקותו המופלגת, ורבים התדפקו על פתחו לקבל ברכות.

לעת זקנותו עלה לירושלים בשנת תרפ"א, ובערב ר"ח אדר תרפ"ג נלב"ע.

בניו היו גדולי תורה, והידועים שבהם הוא בעל הדבר אברהם, ורבי יעקב בעל ספר "נאות יעקב" - חידושי הלכות וביאורי סוגיות.

מתוך כתביו יצאו לאור ע"י מכון ירושלים (במסגרת "מפעל תורת חכמי ליטא") שני ספרים: "חידושי הגרז"ס - סדר נשים" ו"חידושי הגרז"ס - סדר קדשים".

כך הספידו מרן הראי"ה קוק זצ"ל:

רבותי, שבר גדול נשברנו בהלקח ממנו אותו צדיק וגאון המנוח ר' זלמן סנדר זצ"ל.

אם על כל אדם מישראל אמרו חז"ל שכשמת למה זה דומה לספר תורה שנשרף (מו"ק כ"ה ע"א), מה נאמר ומה נדבר על אוצר קודש זה, אוצר תורה ואוצר יראת שמים. אוצר מידות טובות, ואוצר קדושה וטהרה.

אם אנו מעריכים את השרפה אשר שרף ד' לספר תורה שנשרף, הרי אנו יכולים לשער שדרגות רבות אנו יכולים למנות בספר תורה שנשרף. הרי ספר תורה שיש בו רק ללקט שמונים וחמש אותיות כפרשת "ויהי בנסוע הארון", שמצילין אותו מפני הדליקה, יש בו כבר משום ספר תורה שנשרף (שבת קט"ו ע"ב), כמה מעלות יתרות יש עליה, וכמה דאבון לב וצער עמוק ונורא בספר תורה שיש בו הרבה מענינות של תורה, מאורה של תורה מעמלה ומקדושתה, שנשרף, כאוצר הגדול של תורה שהיה שרוי בכלי חמדה זה שניטל מאתנו בעונונו. אוי נא לנו כי חטאנו ואיבדנו את הסגולה הקדושה והיקרה הזאת, שהיתה מפארת את עיר הקודש ואת ארצנו הק' בכלל, בשרפתה של תורה מלאה בסילוקו של אותו גאון וצדיק זצ"ל...

הנה. רבותי, זה הספר הקדוש שנשרף לפנינו בעונונו. הגאון הצדיק ז"ל, הוא בבחינת ספר העזרה שאינו מטמא את הידים. עניו וצנוע. עוסק בתורה ובעבודה. ומרביץ תורה ברבים היה מנעוריו. גם בענין רבנותו ידוע שנתרחק מכל ענין של עסקנות ציבורית, ואפילו מעניני הוראות ומשפטים היו לו דיינים ומורי צדק שעסקו בזה¹⁷, וכל מגמתו היתה תורת ד' תמימה והעמדת תלמידים הרבה.

גם בזמן הקצר שהיה עימנו פה בעיה"ק, התרחק מכל הענינים שיש בהם משום דברים העלולים להשבית את הטהרה של כלי חמדונו, את טהרתם של כתבי הקודש. רק באהלו ישב מקודש לשמים, עולה תמימה על התורה ועל העבודה בקדושה ובטהרה.

17. וכידוע שכן עשה גם שאר בשרו מרן הגר"ח זצ"ל מבריסק.

סגולה קדושה זו כמה היתה עלינו כחומה; כמה הגין בזכותו הגדולה על כולנו. עתה בעוונותינו הרבים נשברה חומת בית ישראל, כמה יש לנו להוריד כנחל דמעה בלי הפוגות על השריפה אשר שרף ד', ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, כי נלקח מאתנו צדיק יסוד עולם זה!

הנה¹⁸ על ספר תורה שנשרף צריכים לקרוע שתי קריעות: אחת על הגוילין ואחת על הכתב (מו"ק כ"ו). בחינת הכתב זאת היא הנשמה הקדושה אותיות פורחות שאנו רואים שהן נסתלקו מאתנו, ואנו צועקים צעקתו של אלישע על סילוקו של אליהו שהיה מצעק: "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו". אמנם מדה יתרה נמצאת בצדיק זה שראוי לנו לקרוע גם על הגויל, על האי שופרא דבלי בעפרא, על הגוף הטהור שהקריב אותו עולה כליל לקדושתה של תורה ויגיעתה. **שמעתי שגופו היה זקוף בילדותו. ומתוך התמדתו הנוראה בעשותו לילות כימים כפוף על הספרים, נתעקם ונתגבן. הקרבה קדושה כזאת, מסירות הנפש והחיים הזאת, מצד אהבתה של תורה היא קידשה כבר את הגויל, את החומר, את הגוף, עד שעלינו לומר שוד ושבר הוכפל בסילוקו זצ"ל. אוי לנו על הגויל החומר של ספר התורה שכל כך נתקדש בעיבוד והזמנה דקדושה. ואוי לנו על הכתב, על אור התורה של הנשמה שנגנז ממנו. כמה יש לנו ללמוד מדרכיו היקרים והישרים, כמה יש לנו לשמור על כבוד התורה, על כבוד עיר הקודש וארצנו הק', על כבודן של תלמידי חכמים ועל כבוד עם ד' כלל ישראל בכללותו, לקחת לקח מעולה תמימה זו, מצניעותו ומתמימותו ...**

הצדיק הגאון המנוח ז"ל, שהיה עולה תמימה שלא נתפס בעצמו גם לקדושת בדק הבית, ולא ירד ממדרגתו של קדושת הגוף והנשמה, ודאי שמיתתו מכפרת כעולה וכלל הקרבנות שבתורה. זכותו תעמוד לנו להחיש את מלאך השלום לעיר קדשנו, ונזכה לראות בבנין שלם ובביאת גואל צדק, במהרה בימינו אמן סלה.

[ספר "מאמרי הראי"ה" עמ' 375-373, בהשמטת חלקים בגלל אורך הדברים]

18. דבריו כאן מבוססים ע"פ הגמ' בשבת קה, ב, ש"העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה זה זומה? לספר תורה שנשרף". ובאר הרמב"ן בתורת האדם (שער הסוף, ענין הקריעה) את הדימוי, ש"הנפש בגוף כאזכרות בגוילין".

בי"א אדר תרפ"ג שלח הראי"ה מכתב תנחומין לגרא"ד, בנו של הגר"ס זצ"ל:

ב"ה. י"א אדר [תרפ"ג]

מנחם ציון וירושלים ינחם את כבוד ידי"נ הגאון הגדול פאר הזמן סוע"ה הנודע למשגב מו"ה אברהם דובער הכהן שליט"א שפירא הגאבד"ק קאוונא יצ"ו וכל המסתופפים בצלו וכל משפחתו, ינוחמו מן השמים בברכת טוב סלה.

ידי"נ הדר"ג שליט"א

אמנם אין בפי די מילין לנחם כעת את כתר"ה על השבר הגדול של סילוקו של אותו צדיק אביו הגאון זצ"ל, שהיה אבן חן לכל בית ישראל, ובאחרונה עטרת תפארת ליושב ציון וירושלים. אכן לא פללנו שכל כך בקרוב ילקח מאתנו ארון-קודש זה בעוה"ר. ידענו אמנם שהיה חלש מאד, אבל חשבנו הלא כל ימיו גם בימי-עלומיו היה נודע בחולשתו, ובכל זאת עצר חיל לשקוד כ"כ על התורה והעבודה. חשבנו שכה ימשיך את חייו עוד ימים רבים וארוכים. אבל לא כן גזר דין האמת שופט הצדק ב"ה. ועד אשר לא שבעו עדיין בעקו"ת עינינו מכלי-חמדה זו לוקח מאתנו ונגזז ארון הקודש. גדול כים שיברנו ואיך זה אוכל לנחם את כ"ג, ואנחנו כולנו הננו הולכים קדורנית נמוגים ושבורי לב על השרפה אשר שרף ד'. אבל רק זאת תהי לנחמה לנו ולכתר"ה וכל משפחתו, כי חותם הקודש אשר היה אתנו הניח את רישומו כאילו היה עמנו שנים רבות מאד. קשרי הקודש אשר נקשר כל עם ד' ויחידי הסגולה להוקרתו ואהבתו של כבוד אביו הגאון זצ"ל הוכר הרבה מאד בעת אשר נדהמה עיר הקודש לשמועה הנוראה של הסתלקותו ז"ל, וכבוד גדול כראוי לו ז"ל עשו לו במותו ביקרא דחיי ויקרא דשכבי, תנצב"ה, וזכותו יגן על כ"ג שליט"א וכא"ל ועכ"י¹⁹, וינוחם בכפלים וירומם אף ינשא, כאות נפשו הטהורה, ויתברך מקודש בכל טוב סלה, כעתירת ידידו עז המשתתף בצערו ומגיש לו את הבעת תנחומותיו מקרב לב עמוק, ובנחמת ציון וירושלים ינוחם ברחמים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

[אגרות הראי"ה ח"ד איגרת א-קעג]

19. = וכל אשר לו ועל כל ישראל.

תקופת וולוז'ין: "ידיד נפש מנעורים"

הראי"ה נולד באלול תרכ"ה, והגרא"ד בתשרי תרל"א.

שניהם למדו בישיבת וולוז'ין המפוארת¹, ולמרות פער הגילים הכירו זה את זה והרגישו ידידים.

הראי"ה למד שם בשנים תרמ"ד-תרמ"ו², לפני נישואיו עם אשתו, בת הגאון האדר"ת זצ"ל. הגרא"ד למד בישיבה זו, שנסדה ע"י זקנו "אבי הישיבות" הגאון רבי חיים זצ"ל בעל נפש החיים, בערך משנים אלו³ עד נישואיו בשנת תרנ"ד⁴.

1. לשמה ולזכרה תאוות נפש, ובידוע פרשת גדולתה וריבוי תורתה של אותו "בית גדול" שמגדלים בו תורה (מגילה כז, א). וראה באגרות של מרן הראי"ה שכתבם בישיבת ולוז'ין, נדפסו בספר טל הראי"ה עמ' סא-סג. ובספר "זהב משבא" עה"ת, לגרמ"ש שפירא זצ"ל ר"י באר יעקב, פרשת חיי שרה: "ושמעתי מהגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל שאמר, שהנה תמהים העולם במה נגרע חלקנו היום שאין יוצאים מבינו גדולי תורה בשיעור קומה כדרך שיצאו מתלמידי ישיבת וולוז'ין, ותמה ר' איסר זלמן על תמיחתם, כי הנה נתבונן נא בסדר קביעות לימודם של בני ישיבת וולוז'ין ונראה העודנו היום. ובכן, המתמידים הבינוניים של וולוז'ין למדו לפחות שש עשרה שעות, ועכ"פ לא פחתו מארבע עשרה שעות. וסדר זה היה בכל יום, לרבות ימי ששי ושבט. ולא היו נוהגים בשום נסיעות הביתה וגם לא אחת לכמה חודשים. ולא ידעו שם כלל בין הזמנים מהו, לא ניסן לא אב ולא תשרי. וא"כ שנה שלמה של התמדה בתורה ללא שום הפסק והיסח הדעת. עם סדר וקביעות כאלו ודאי שיצאו מהם גדולי תורה, ואדרבה תהיה תימה אם לא היו יוצאים משם גדולי תורה. ובימינו וכו' וכו'".

2. יותר מדויק הוא שהראי"ה למד שנה וחצי בישיבת וולוז'ין: הוא השתדך עם בת-שבע אלטא בת הגאון האדר"ת רבה של פוניבז', בכ"ט תמוז תרמ"ד (אז היה ה'אורט', והאירוסין היו ב"ד אלול, כמבואר ביומן הגאון האדר"ת), ונשאה ביום א' ניסן תרמ"ו. מתוך כ"א החודשים שבין האירוסין לנישואין, את ט"ז החודשים האחרונים למד במקדש התורה בוולוז'ין, כפי עצת המיועד להיות חותנו.

3. בוולוז'ין נכנסו ללמוד בד"כ החל מגיל שש עשרה, אך תלמידים מיוחדים התקבלו כבר מגיל צעיר יותר, כגון הגרא"ז מלצר זצ"ל והגר"ש פוליאצ'יק זצ"ל (בדרך עץ החיים, עמ' 37). א"כ כנראה, הגרא"ד שהיה עילוי גדול ובעל כשרונות מצויינים לתורה, התקבל אף הוא כבר מגיל חמש עשרה, בשנת תרמ"ו (או אף מגיל ארבע עשרה, בשנת תרמ"ה), והכיר שם את מרן הראי"ה. לא מצאתי בתולדות הגרא"ד באיזו שנה החל ללמוד בוולוז'ין.

4. בשנת תרנ"ב נישא גם מרן הגאון רא"ז מלצר זצ"ל, בעל אבן האזל, שהיה גדול בגיליו מהגרא"ד בשנה. בספר "בדרך עץ החיים" (לר' ידעאל מלצר הי"ו) עמ' 378 הובאו הדברים הבאים שאמר הגרא"ז בדרך מליצית: "השידוך ביני לבין רעייתי מרת בילא הינדא הינו מקח טעות, שכן בשעה שרבי זבולון בריט הגיע לוולוז'ין, הוא הודיע שהינו מבקש עבור בתו של רבי שרגא פיבל פרנק את **בחיר תלמידי הישיבה**, והרי רבי ברל קוברינר (הוא הגרא"ד) נמנה אז בין תלמידי וולוז'ין" (ומקורו, מפי רבי יצחק זלזניק ששמע מהגרא"ז מ).

דרך אגב, נציין דבר נוסף שנמצא בספר הנ"ל על הגרא"ד, שהגרא"ז מ"ה הציע לאחר פטירת הראי"ה למנות את הגרא"ד **כרב ראשי לארץ ישראל**, אולם מפני סיבות שונות לא יצא הדבר אל הפועל (עמ' 341, ומקורו מפי רבי שמעון זלזניק. רבי יצחק ורבי שמעון זלזניק היו ת"ח גדולים, בניו של הג"ר שלמה זלמן זלזניק זצ"ל מראשי ישיבת

וכך כתב הגרא"ד לראי"ה: **"ידיד נעורי**, אהובי וחמוד לבבי" (אגרות לראי"ה איגרת צ"ד), והראי"ה כתב לגרא"ד: "כבוד גאונותו שליט"א, **ידיד נפש מנעורים**" (אגרות הראי"ה, ח"ד איגרת א-רט).

הרצי"ה זצ"ל מסר, שהגרא"ד אמר לו על הראי"ה⁵ ש"היה ידוע שם (בוולוז'ין) בשם גאון וצדיק"⁶ (חוברת "לשלושה באלול", ח"א סי' א').

ההדגשה בדברים היא ביחוד על ה"צדיק", שכן בוולוז'ין היו הרבה עלויים גאונים בתורה, אך הראי"ה התבלט אף במעשי צידקות מיוחדים.

נביא כאן מעט מענין זה:

סיפר הג"ר בעריל קרויזר זצ"ל, שפעם סיפר לו הג"ר זליג-ראובן בענגיס זצ"ל⁷ איך שלפעמים היה רואה ומתמיה על הרב קוק זצ"ל שהיה נוהג להביט במשך היום כמה פעמים על ניירות מתחת הסטנדר שלו. הגרז"ר ניגש לראש הישיבה הנצי"ב, וסיפר לו את חששותיו. הנצי"ב, שהעריך מאוד את הרב קוק, דחה את הגרז"ר שיעזוב אותו כי הוא צדיק. כל זה לא השקית את הגרז"ר, עד שהסתכל בעצמו פעם בהחבא, ושם עיניו ב"ניירות" של הרב קוק. "מה מצאתי?" המשיך הגרז"ר, "היו שם כמה קטעים של נייר מלאים בכתב שם ה'! הרב קוק קיים כפשוטו מה שנצטוונו – שיתיה ה' לנגדי תמיד". בעונה יתירה בא בחזרה לרבו לספר לו על ה"מציאה" שלו⁸.

ופעם, אחרי שסיפר הגרז"ר נפלאות מהצידקות של הראי"ה, הוסיף הגרז"ר ואמר: "בוולוז'ין אמרו עלי שאני גאון, אבל עליו אמרו שהוא גם גאון וגם צדיק"⁹.

בספר טל הראי"ה¹⁰ ובספרים נוספים מובאות עובדות שונות על הנהגתו המיוחדת של הרב בוולוז'ין:

עץ החיים בירושלים, וזכו לשמש במעשה ובלימוד את הגרא"מ זצ"ל. ראה עליהם גם בספר 'בדרך עץ החיים' עמ' 52 הערה 54).

5. בפגישתו עימו, ראה "משמיע ישועה", לדמותו של הרצי"ה, תש"ע, עמ' 27.

6. אם כן, הגרא"ד הכיר את הראי"ה כבר בוולוז'ין, אף שלא ברור באיזו רמת היכרות וידידות, בגלל הפרשי הגילים, הזמן הקצר והישיבה המרובה בתלמידיה (על הגרא"ז שהכירו בוולוז'ין התבטא מרן הראי"ה לאחר שנים, שהם "ידידים מנוער", ראה בספר "בשמן רענן" ח"א עמ' נ"ב).

7. מגאנוני ליטא, ובסוף ימיו ראב"ד 'העדה החרדית' בירושלים. על הקשרים בין הראי"ה לבינו, ראה בחוברת "אור ראובן", תשע"א, הוצאת ארגון "אור האורות".

8. "ישורון" (כרך י"ב עמ' קנ"ו הערה 35) בשם הג"ר שמואל קמינצקי שליט"א ר"י פילדלפיה, ששמע זאת מהרב בעריל הנ"ל.

9. טל הראי"ה עמ' קסה. גם הגרא"מ מלצר זצ"ל התבטא כך על הראי"ה: "את עובדת היותו צדיק אני יודע, הרי הנני מכירו עוד מימי היותנו תלמידים בישיבת וולוז'ין!" (ספר "בדרך עץ החיים" עמ' 302). ועוד אמר הגרא"מ: "צעיר לימים הייתי כשהגעתי לוולוז'ין, והבטתי בהדרת כבוד על הבחורים הגדולים היושבים בכותל המזרח, וביניהם עלויים שנהיו אחר כך לגדולי ישראל. אולם זוכר אני יפה כי המבט עליו, על העילוי מגריבה" (הראי"ה), היה שונה לגמרי - גם בין המיוחדים בלט הוא ביחודו!" (טל הראי"ה עמ' עא, מפי הגרש"ב ורנר זצ"ל).

10. פרק "במקדש התורה בוולוז'ין".

מֵרֵן הַרְאִי"ה הָיָה מוֹפְלֵג בִּירַאת הַשָּׁמַיִם שְׁלוֹ וּדְקֻדּוּקֵי מִצְוֹת בְּמִרְבִּית הַזְּהִירוֹת וְהַהִידוּר. תְּפִילַּתוֹ הֵייתָה מִיּוֹחַדָּת, בְּמִלּוֹא הַכּוֹוֹנָה, וְאֶף רוּוִיָּה בְּדַמְעוֹת. רֹב הַיּוֹם יֵשֵׁב בְּתַפְּלִין, וְהַתְּעֵנָה שׁוֹבְבֵי"ם ת"ת. מִנְהַגוֹ הָיָה לְהַחֲזִיק בְּסֵפֶר 'מִסִּילַת יִשְׂרָאֵל' בְּכִיסוֹ (בְּתַקּוּפָה הַהִיא חִיבֵר אֶת הַקּוֹנְטֵרַס הַחֲשׁוֹב 'קִיצוֹר מִסִּילַת יִשְׂרָאֵל').

הַרְאִי"ה הָיָה מְדַלֵּק נְרוֹת בְּחֹדְרוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְהַדְּבַר הַתְּפָרֵשׁ בְּעֵינֵי חֲבָרָיו כַּחֲסִידוֹת מוֹפְרָזָת, עַד כַּדִּי כֶּךָ שֶׁאֶחָד מֵהֶם הִרְשָׁה לְעַצְמוֹ לְכַבּוֹת אֶת הַנְּרוֹת. אֶךְ הֵרֵב עֵמֵד עַל דַּעְתּוֹ וְהִמְשִׁיךְ לְנִהוּג כְּמִנְהַגוֹ. כְּמוֹ כֵּן לֹא לָמַד בְּלֵיל שַׁבָּת לְאוֹר הַנֵּר בִּיחִידוֹת.

בְּהִלְכֹתוֹ יוֹם יוֹם לִישִׁיבָה, הָיוּ עֵינָיו מוֹשְׁפָלוֹת, נִזְהַר הָיָה שֶׁלֹּא לְהִסְתַּכֵּל בְּאִשָּׁה שֶׁתִּזְדַּמֵּן בְּדַרְכּוֹ. פַּעַם הִגִּישָׁה לוֹ בַּעֲלַת הַבַּיִת חֲשׁוֹן לְתִשְׁלוֹם, וְחֲבָרָיו עֵמְדוּ עַל כֶּךָ שֶׁהִיא הַפְּרִיזָה בְּדַרְיִשְׁתָּהּ, וְשַׁעֲלִיו לְהַעִיר לָהּ עַל כֶּךָ. הֵרֵב מֵאֵן לְהִכְנִס לְדִין וּדְבָרִים עִם בַּעֲלַת הַבַּיִת, בְּאוֹמְרוֹ: כְּדֹאֵי לִי לוֹוֹתָר עַל הַסְּכּוֹם הַנִּידוֹן, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא לְעַבּוֹר עַל דְּבָרֵי הַתֵּנָא "אַל תִּרְבֵּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה".

תרמ"ז-תרע"ח: בחדרי הלב

התקופה העיקרית בה היו הראי"ה והגרא"ד בקשר הדוק, היתה בשנים בהם התמנה הראי"ה לרבה של ירושלים וארץ ישראל, תרע"ט-תרצ"ה. בשנים אלו היה הגרא"ד רבה של קובנה, העיר היהודית השניה במעלה בליטא (אחרי וילנא).

בשנים הקודמות לכך היה, כנראה, קשר זעיר יחסית, מסיבות שונות לא ידועות.

כך כתב מרן הרב זצ"ל באיגרת בשנת תרע"ט:

ב"ה ח' אד"ש עטר"ת.

שלו' רב לכבוד רב חביבאי, דיתיב בתוונא דליבאי¹, הגאון הגדול פאר הדור, אוצר

חמודות לתורה ולתעודה, מו"ה אברהם דובער כהנא שפירא שליט"א הגאבד"ק קאונא יצ"ו.

אחדשה"ט באהבה נאמנה.

כיונק מארץ ציה² הופיע נגד עיני מכתב קודש דמר הדר"ג ידי"נ שליט"א,

ומשנה שמחה היה לי חיבת קודש אשר הראה לבני שי'. אקוה לד' שפגישתנו כעת במכתבים, אחר

הפסקה הארוכה מימי נעורנו, תשא פריה לברכה, לעבודת ד' ועם קדשו, הדורשת כעת ביותר איגוד

הכוחות וערות המחשבה, המוכשרה להתפתח ע"י עצה ותושיה מאיש יחד פני רעהו בעה"י...

[אגרות הראי"ה, ח"ג איגרת תתקמו]

אם כן, מצד אחד יתיב בתוונא דליבאי" [יושב בחדרי ליבי]. ביטוי שמגלה על אהבה גדולה, אבל מהצד המעשי

היתה "הפסקה ארוכה" בקשר ביניהם.

דוגמא לאהבה ביניהם בתקופה זו, ניתן לראות בדברים שכתב הראי"ה דרך אגב במכתבו בשנת תרע"ד לתנועת

'אגודת ישראל' שביקשו להגיע לאסיפתם:

"... ואביע את שמחתי על צירופם של הגאונים דשאויל³ ודקאונא⁴ שיחיו למועצתנו" [אגרות הראי"ה,

ח"ב איגרת תר"פ].

1. שיושב בחדרי ליבי (ע"פ נדה כ, ב).

2. ע"פ ישעיהו נג, ב.

3. ר' מאיר אטלס ז"ל (הערת הרצי"ה שם), והוא חותנו של הג"ר אלחנן נוסרמן זצ"ל הי"ד, בעל ה"קובץ שיעורים".

[איגרת תשובה מהראי"ה לגר"מ אטלס נמצאת בשו"ת עזרת כהן ס' פ, ואיגרת ממנו לראי"ה נמצאת באיגרות

לראי"ה איגרת קצ].

4. ר' אברהם דוב כהנא שפירא ז"ל (הערת הרצי"ה שם). הגרא"ד התמנה להיות רבה של קובנה שנה קודם, בשנת

תרע"ג.

בתקופת כהונת הראי"ה כרב ירושלים וארץ ישראל

מרן הראי"ה, בשבתו בכס הרבנות של קהל "מחזיקי הדת" בלונדון, קיבל במרחשוון תרע"ט בקשה נמרצת מהועד הכללי האשכנזי של ירושלים לבא לכהן כרבה של עיר הקודש [ראה 'אגרות הראיה' ח"ג אגרות תתקיח, תקכח, תתקלא].

אמנם גם מיפו קיבל הרב בקשה לחזור אליהם ולהמשיך את כהונתו שם כרבה של יפו והמושבות. ולכן החליט שתחילה יגיע לא", ואז יראה מה טוב יותר ונצרך לציבור. ואכן כשהגיע לא" התעכב שלושה חודשים בהחלטה היכן לשמש ברבנות, ביפו או בירושלים¹.

עוד בהיות הראי"ה בחו"ל², כשדבר הרבנות עדיין לא היה ברור דיו, שלח אליו ידידו הגרא"ד שתי איגרות, בהן הוא מכתירו³, מתוך הערכה וידידות, כ"מרא דארעא דישראל", "אבד"ק יפו-ירושלים", ו"רבא דקרתא קדישא ירושלים!"

"כ"ז אדר ראשון תרע"ט

שלו' וברכה מרובה לכבוד ידיד נעורי, אהובי וחמוד לבבי, הרב הגאון הגדול, צדיק וחסיד, **מרא דארעא דישראל, כש"ת מוהרא"י הכהן קוק נ"י אבד"ק יפו – ירושלים תובב"א.**

שמחתי מאוד...

[אגרות לראיה, איגרת צד]

ב"ה כ"א סיון עטר"ת לפ"ק קאוונא

כבוד ידי"נ ורב רחימאי, הגאון הגדול, פה"ד והדרו, נשיא הקודש⁴, כש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, רבא דקרתא קדישא ירושלים תוב"ב. ולכא"ל שלו' ורב ברכה.

אחד"ש ידידי הדר"ג באהבה רבה וחיבת הקודש. הגיעני באיחור זמן רב מכתבו החביב מן י' לניסן, ושמחתי מאד על בשורת שלומו ועל דבריו הנכוחים והנעימים.

צדק מאד הדר"ג, שעל כל בעלי היכולת מיראי ה' לעבוד עתה במרץ ובלי שום דיחוי ואיחור להרים קרן התורה והדת, להסיע אבני בנין לישובנו בארץ הקודש ולנטוע בה ברמה דגל התורה וקדשיה. הרהיבני הדר"ג לחשבני בין ראשי העובדים והמסייעים, ואולם באמת ברצוני והכוני אין חסרון לעבוד ולעבוד גם יתר מכוחותי בעז"ה, אלא שצר לי שמפני התאחר קבלת תעודות הנסיעה הוכרחתי לשוב לחג הפסח הביתה, ועד עכשיו עדיין קשה לי לעזוב את בני קהילתי, שצרכם וכל צרכי אחינו הדתיים ועניני הצדקה והתמיכה תלויים בי. גם זו אמנם עבודה תמה והכרחית, אבל בין כה וכה בטל אני מעבודה יותר

1. ראה 'איגרות הראיה' אגרות תתקמא ותתקמה, 'צמח צבי' איגרת עט ולנתיבות ישראל' מהד' בית אל ח"ב עמ' תעו-תעז וכן עמ' תקפג.

2. עלה לא"י באלול תרפ"ט.

3. כנראה גם הראשון בכך, לפחות לפי האגרות שבידנו.

4. "כבוד קדושת מרן אבא גאון עוזנו ומאור מופתנו נשיא הקודש" (לשון רבינו הרצ"ה זצ"ל, בהקדמתו לאורות התשובה).

חשובה, עבודה בשביל ארץ הקודש ממש. בכל זאת מקוה אני למצוא בקרוב את האפשרות לנסוע כאשר חשבנו תחילה, ואז אקוה אם יצליח ה' חפצי אבקר גם את ארץ הקודש ואחדה בשמחה את פני ידידי הדר"ג.

לעת עתה אני עסוק ג"כ בענין חשוב שהזכירו גם הדר"ג, והוא הסתדרות הרבנים בליטא. לדעתי נחוץ לברוא הסתדרויות כאלה בכל ארץ ארץ ואח"כ להתחבר יחד להסתדרות של רבנים עולמית. בענין זה צפונה רב טובה להרמת קרן התורה והדת ולכל מפעל רם ונעלה בישראל.

ה' יהי' בעזרו ובעזרנו ובעזרת כל הבנים הנאמנים הבונים בית ה' ובית ישראל ברוח קדושה וטהרה, וישפיע עליו ועל ביתו ועל כל עמו בית ישראל רב ברכה ואושר, ובסוכת שלומו יסך עליהם, כעתירת אסיר תקוה מצפה לתשועת ה', ידידו דוש"ת באה"ר מכבדו ומוקיר ערכו ופעלו הרב.

אברהם דובער כהנא שפירא

[אגרות לראיה, איגרת צז]

חיזוק לראי"ה נגד מתנגדיו

ב"ה יום ו' כ' לחדש טבת תרפ"ה, קאוונא

אל הוד כבוד ידי"נ וידיד כל בית ישראל, אהובי ורב חביבי, הרב הגאון הגדול, פאר הדור והדרו וכו' **קש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א**, רב הכולל בארה"ק תוב"ב.

ולכא"ל שלום ורב ברכה עדי עד.

אחד"ש ידידי הדר"ג באהבה רבה ונאמנה.

... בקוראי בראשונה במכה"ע⁵ על דבר העובדא המגונה שנעשתה נגד כבוד הדר"ג⁶, נשתוממתי ונבהלתי ולא האמנתי למראה עיני, אבל מכיון שהם מתמידים לטפל בזה ואינם מפסיקים הלא דבר הוא, ולמיחש מיהא מיבעי,

ואלך להביע לידידי הדר"ג רגשי השתתפות, לא בצער, כי בטוח אני שענינים שפלים כאלו לא יגאו ולא יגיעו למרום פסגתו, אלא השתתפות בבחילה, הוי, בושח וכלימה תכסה פנינו.

ה' יחזקו ויאמצו למשא עבודת הקודש אשר על שכמו, ויזכה לראות בישועה, ויעמוד וישרת במרום הרים, כעתירת ידידו ואוהבו דוש"ת, מכבדו ומוקירו

אברהם דובער כהנא שפירא

מה מצב ה"מרכז"⁷ ומה נעשה בו?

[אגרות לראיה, אגרת קעו]

5. במכתב העת.

6. ע"י מתנגדיו הקנאים, מהם סבל רבות, והוא רחום יכפר עוון.

7. כנראה כוונתו לשיבה המרכזית-עולמית של הראי"ה.

התכתבות בענין אופן חלוקת הכספים של התרומות

בעקבות פרעות תרפ"ט, גויסו כספים רבים בחו"ל לסיוע לנפגעי הפרעות. הועד הלאומי ניסה לרכז את כל הכספים תחת פיקוחו. מרן הראי"ה התנגד לכך, מסיבות המפורטות במכתבים לקמן, ולפיכך ביקש מגדולי ישראל בחו"ל לדאוג לכך שחלק מהכספים יבואו אליו על מנת שיחלקם כראוי.

מובאת כאן חליפת מכתבים בין הראי"ה והגרא"ד, על אופן חלוקת כספי התרומות - מכתב הגרא"ד מכ"ה מרחשון תר"צ, ותשובת הראי"ה אליו מכ"א כסלו.⁸

מר חשוון תר"ץ קאוונא

אל מע"כ ידי"נ וידיד כל בית ישראל הגאון האמיתי פאר הדור והדרו וכו' וכו' כקש"ת מוהרא"י קוק שליט"א, רב הראשי לארץ הקודש תוב"ב.

ולכא"ל שלום ורב ברכה

אחרי דרישת שלום ידידי הרה"ג באהבה רבה. ראיתי היום בעיתון האשכנזי היו"ל כאן "יידישע פרעסע" (אורגן אורטודוקסי) גליון 24 מיום י"ט חשוון שנדפס בו מכתבו של הדר"ג אל הגאון רח"ע בתוכן זה⁹...

ירחם ה', יחוס עמו, יחבוש פצעינו וישיבנו ברחמים רבים אל אדמתנו

כנפש ידידו הדוש"ת באהבה רבה ומוקיר אותו ופעליו

אברהם דובער כהנא שפירא

אבקש את הדר"ג להזדרז נא בתשובתו המפורטה.

8. קיבלתי את שניהם מהרב זאב נוימן.

9. הכת"י שבידי קטוע, ועכ"פ התוכן מובן לפי תשובת הראי"ה שבסמוך.

ב"ה יום כ"א לחודש כסלו תר"צ

שלום וברכה לכב' ידי"נ הגאון האמיתי חמדת ישראל פאר הדור **מוהר"א דוב הכהן שפירא שליט"א**
הגאבד"ק קאוונא והמדינה רב שלום למר הדר"ג וכא"ל באה"ר.
אחדשה"ט.

לשמחת לב הגיעני מכתב קודש דמר, והנני בזה להשיב שמה שנדפס בעיתונים מתוכן מכתבי להגר"ח"ע שליט"א הוא שלא בדיוק. אמת הדבר שנתהוו חילוקי דעות ביני ובין ההנהלה הצינית והועד הכללי בענין חילוק הכספים של העזרה כי אחרי האסון הנורא ה"י מצאנו שחוץ מהנשדדים והנחרבים באורח ישר נמצאו לנו בארץ ישראל ניזוקים ע"י גרמא של המצב באופן נורא, ומהם הם רוב המוסדות הקדושים מוסדי התורה והחסד של הישוב הישן¹⁰. ועל כן דרשתי שאע"פ שעיקר הסכום מוכרח להיות שמור בשביל בנין הנהרסות, מ"מ אחוזים ידועים צריכים להיות מופרשים בשביל הקמת הנהרסים באורח גרמא, שמהם החוג היותר גדול הוא זה של המוסדות, ומאחר שהם מצידם לא רצו להסכים לזה הוכרחתי להיות מונע את עצמי מלהכנס לוועד. וחלק הכספים שבאו על שמי, שהיה אמנם סכום מצער לעומת זרם הכסף שבאו להנהלה הצינית, חילקתי אותם להנשדדים הסובלים בתור גרמא, שהיתה בזה הצלה פורתא לפחות לזמן המשבר הנורא.

אבל לא דרשתי שישלחו כספים על שמי, כי משל הכסף על אדרסתי מכביד עלי לפעמים מאד, אלא שאיני יכול להחליץ מזה לגמרי, אבל לא יעלה על דעתי לדרוש זה ממי שהוא, והגר"ח"ע שיחיה כתב אלי שמצטער הוא שהתוכן של המכתב נתפרסם שלא בידיעתו, ששלחו בו יד לפני שבא המכתב לידו¹¹.
ועכשיו אנו עוסקים לחפש דרכים איך לתקן קצת את מצב המוסדות שסבלו מאד, אמת שמוסדות אחדים שניזוקו באופן ישר קבלו איזה סיוע לפי ההערכה מועד העזרה, אבל זהו רק ביחס להחורבן והבזה הממשי הגלוי לעינינו, אבל מניעת ההכנסה והשפלת המצב ע"י נפילת מצב הארץ בכלל ומה שהוכנסו כספים רבים ע"י הנדיבים הרגילים בתוך כספי עזרה בעת ההתעוררות, על זה לא נכנסו שום

10. ראה בשו"ת חתם סופר יו"ד סי' רלט שבא לידו מקרה של חלוקת כספים לצורך הניזוקים בעיר, וז"ל בתחילת התשובה:

"פה ק"ק מ"ד כמעט רגע אירע דבר ביום י"ח אדר שני העבר שנת תקס"ב לפ"ק יצא אש ומצא קוצים בבית אינו יהודי ונאכל גדיש וקמה בבתי ישראל רובא דמנכר מרחוב היהודים בעו"ה. ונשתלחו לכאן נדבות הרבה מקהלות קדושות הקרובות והרחוקות נדיב עם אלקי אברהם לסייע הניזקין. ובהגיע תור חלוקת קופה הנ"ל נסתפקו אקרו"ט בכמה ספיקות בענין החלוקה ההיא כאשר יתבאר לפנינו מתוך חלקי התשובה, והם הקריבו לפנינו לעיין בהך מלתא ולהמציא סדר החלוקה עפ"י ד"ת או קרוב לזה, באופן שכל א' על מקומו יבוא בשלום.

והנה ידוע שדברים כאלו אי אפשר בשום אופן לדנום בדין תורה ממש, וכעין שכתב בתרומת הדשן סי' שמ"ב, אך בענין הקרוב לדין תורה וקרוב לשכל אנושי לדמות מלתא למלתא בדמיון קרוב קצת וכו' וכו'.

11. ראה 'אגרות לראי"ה' (מהד' שניה, תש"ן) אגרות רנה ורנח, ומקבילתם באגרות ר' חיים עוזר' (מהד' שניה, תשס"א) אגרות תתעא-תתעב, בהם מרן הגר"ח"ע זצ"ל באר למרן הראי"ה זצ"ל שדעתו שווה לדעתו לגבי חלוקת הכספים גם למוסדות שניזוקו באופן עקיף, ומתנצל ומסביר שם בקשר להגעת מכתב הראי"ה לידי העיתון.

פיצויים מצד ועד העזרה, מפני שהם הולכים בשיטתם שכל הכספים צריכים להיות שמורים רק לבנין הנהרסות והקמת החורבנות והחזקת הנשדדים והנשרפים ע"י הרוצחים ממש.

זהו תוכן המצב כמו שהוא, ואני מצטער על הסכסוכים שמתפרסמים שאינם מביאים לנו כל תועלת בהיותם מסורסים ומגוזמים.

והשי"ת ירחם על פליטת ציון וזכה לראות מהרה בישועת ה' על עמו ונחלתו ובחבש כל פצעי לבבנו ברחמים רבים,

והיה זה שלום וברכה מקודש כנפש הדר"ג היקרה ונפש ידי"ע הקשור באהנ"פ והדוש"ת באה"ר מהר הקודש מירושלים

אברהם יצחק הכהן קוק

בקשת סיוע לטובת ישיבת מרכז הרב

יום י"ב לחודש מרחשוון תר"צ

שלום וברכה באה"ר לכב' ידי"נ הגאון הגדול פאר הדור והדרו כקש"ת מו"ה אברהם דוב הכהן שפירא שליט"א הגאבד"ק קאוונא והגלילות, שלום.

אחדשה"ט באה"ר.

הנה שמעתי שהדר"ג יבוא בהזדמנות עוד לאמערקא, והנני לברכו בנסיעה מוצלחת. ימלא ה' כל משאלותיו לטובה ולברכה לכבוד ולתפארת, כאשר יאתה להודו גאונו.

ובהזדמנות זו מצאתי לי לנכון לבקש מכ"ג שיואיל בטובו להשפיע באיזה אופן אשר ימצא נאות לפניו לטובת ישיבתנו הקדושה המרכזית, אשר ת"ל רחבה ונסבה למעלה, ועושה היא פרי תנובה בתלמידיה המצויינים, בסדרי לימודיה, ובצפייה בעתידה הגדול הנשקף לה בעזה"י, וב"ה היא מפארת כבודה של תוה"ק והדרה בארה"ק. אמנם מצבה החומרי קשה הוא מאד בכל משך קיומה, ובשביל כך כח ההתפתחות שלה לפי מגמתי ג"כ הולך הוא בכבדות לפי הערך. והחזקת המעמד של הקיים ג"כ קשה הוא בכפליים, ביחוד ע"י המשבר הנורא שבא על עם ה' יושב ציון ע"י חבר המרצחים הטמאים ועוזריהם,

והנה כעת נמצא באמערקא אחי הרב הגאון המפורסם מו"ה דוב הכהן קוק שליט"א שהוא עוסק לטובת הישיבה, ובזאת יתראה עם הדר"ג. אחלה נא את פאר מעלתו האובי הדר"ג שליט"א שיואיל בטובו הגדול להיות לעזר ולסעד לכבוד אחי הרב הנ"ל בעבודתו בקודש, בתנו מפארו והודו על עבודתינו הקדושה.

והנה היה ראוי לי להאריך בענין הקדוש הזה, ואע"פ שבכלל לא נעלמה מכ"ג מטרת הישיבה ושאיפותיה כאשר לקחנו אודותיה דברים בהיותנו מתענגים בחברת קדשו באמערקא¹², בכל זאת יש

12. הערכתו של הגרא"ד את ישיבת "מרכז הרב" הצעירה, באה לידי ביטוי גם במכתבו למרן הגרא"ז מלצר זצ"ל, בה הוא ממליץ חמות על הג"ר יעקב יצחק רודמן (לימים ראש ישיבת נר ישראל בולטימור) להיות ר"מ "באיזה ישיבה נכבדה, וכאשר בעיה"ק נמצאות הרבה ישיבות, לנכבדות שבהן כוונתי, כמו של הגאון מוהרא"י קוק, של הדר"ג [עץ החיים] ודומיהן.....". (נדפס ב"ישורון" יז, עמ' קפב).

עוד הרבה מה להרצות ולבאר, אבל הטרדות העצומות והדאגות ופיזור הנפש לרגלי המצב ההווה בארה"ק מעכב את הרעיון מלסדר דברים מבוררים בעיון נכון בזה. על כן אקצר, ובטחתי בעז"ה כי הדר"ג יעשה לטובת המבוקש הקדוש כי אהבת התורה ואהבת ישראל הטובה עליו, מצורפות לאהבתנו הנאמנה הקשורה בקשרי קודש עדי עד בעז"ה, והנני בזה חותם בברכה נאמנה וכט"ס כנה"ר ונפש ידי"ע דוש"ת מקודש, המצפה לתשועת ה' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב
הק' אברהם יצחק הכהן קוק
[מתוך כתי"ק¹³]

מכתב הראי"ה לרגל חתונת בנו של הגרא"ד

ב"ה. יום ז' לחדש אדר תר"צ.
שלו' וברכה מקודש לכבוד ידי"נ הגאון הגדול פאר הדור,
קש"ת מו"ה אברהם דובער הכהן שפירא שליט"א
הגאבד"ק קאוונא והמדינה יצ"ו.
שלו' רב בכפילא.

בטח קיבל הדר"ג ידי"נ מר שליט"א, את ברכתי הטלגרפית אשר שלחתי לו לשיתופי בשמחתו, לכלולת בנו היקר עב"ג שליט"א. יתן ד' ויחולו כל ברכות אוהביהם הנכבדים, ודורות ישרים בכל טוב יתברכו סלה.

ועתה ידיד לבבי כ"ג שליט"א יסלח לי אם אבקשו אולי יוכל בעת שבתו באמריקא לתמוך את ידי אחי היקר הרב הגאון ר' דב הכהן קוק שליט"א העוסק כעת במלאכת הקודש שמה, של חיזוק ישיבתנו המרכזית, שהיא באמת גם כעת רבת ערך לתקומת התורה והיהדות בארץ הקודש, ועוד יותר ויותר מזה ישנם אוצרות לטובה בעתידה והתפתחותה בעז"ה. אקווה שדברי קדשו דמר שליט"א יהיו לברכה רבה לעבודתו הנכבדה והכבדה כעת ביחוד של כבוד אחי הנ"ל. ובכל לבב אודה לכ"ג על חסדו עם מוסד הקודש הזה, שהוא קשור לו בציפיות רבות ערך מאד בעז"ה.

מרום טרדות ועבודה, הנני מקצר וחותם בברכה נאמנה
כנה"ר ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר מהר הקודש מירושלים.
הק' אברהם יצחק הכהן קוק

[תחילת וסוף האיגרת נדפסה בספר "רעים אהובים" (על חופה ונישואין), הוצאת 'אור האורות', עמ' 169. אמצע האיגרת בבקשת הסיוע לישיבה, נתונה כאן מתוך כתי"ק, שניתן מהרב זאב נוימן שליט"א. ועל כך תודה וברכה]

13. מעזבונו של הג"ר רפאל הכהן קוק זצ"ל, רבה של טבריה.

כלל ישראל מציאות אחת

... כל צרה הבאה, רחמנא ליצלן, על עדה אחת או גם על איש אחד מישראל, מיד צריכין להרגיש כל אברי האומה, כל יחיד ויחיד מבני העם, שישתתפו בכל לב ובכל טצדקי לרפא את השבר ולמצוא מזור ותרופה, וגדולה זכותו של ציבור.

ובתוס' מנחות (ל"ז, א, בנוסחא אחריתי שבשטמ"ק שם דפוס ראם אות יח) מובא משם מדרש, במי שנולד בשני ראשים והבע בנכסי אביו שני חלקים, ובאו לפני שלמה המלך ובחכמתו שפך רותחים על ראש אחד, ומחמת צער צעקו שני הראשים, אמר שלמה: שמע מינה תולדה אחת לשני הראשים ונידון כאיש אחד. **ובבחינה זו תבחן גם אחדות האומה לעת מצוא**, ושטף מים רבים אליה כי יגיעו, אם גוף אחד הם בעל ראשים הרבה, ענף אחד בעל ענפים הרבה, אם **פרודים הם רק בגופותיהם, ודבוקים יחד ברוחם ולבם**. ואמרו ז"ל (שהש"ר פ"ו): "אל גינת אגוז ירדתי" מה אגוז זה אתה נוטל אחד מהכרי וכולן מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה, כך הן ישראל לקה אחד מהן כולן מרגישים". ואמרו עוד (ילקוט, רע"ו): ישראל משולין כשה, מה דרכו של שה לוקה אחד מחבריו וכולן מרגישיין, כך הם ישראל אחד מהם נהרג וכולן מצעריין".

[דבר אברהם" חלק הדרוש, עמ' 56]

מחאה כנגד גזירות "הספר הלבן"

הספר הלבן השני פורסם ע"י האנגלים בכ"ח תשרי תרצ"א, ובו הם קבעו כי ההתיישבות הציונית גרמה לנישול פועלים ערביים רבים מאדמותיהם, ועל כן יש להכריז על צמצום העליה היהודית. הספר הנהיג שיטה חדשה לאופן חלוקת הסרטיפיקטים, מצמצמת ומגבילה מאד. בנוסף נקבעה הקפאת אדמות שבידי יהודים; תיאסר רכישת אדמות, וההתיישבות היהודית תיאלץ להסתפק במה שיש לה כעת. הספר הלבן היה בעד הערבים במהותו¹⁴, המשמעות של הספר היתה הקפאת ההתיישבות היהודית, עצירת התקדמות הקמת מדינה יהודית בא"י, ונסיגה מוחלטת מהמדיניות הרשמית של הצהרת בלפור. הספר הלבן השני, הקיצוני בהגבלותיו, עורר גל של מחאה והתמרמרות אצל כל תומכי רעיון הקמת מדינה יהודית. בתחילת מרחשוון תרצ"א פירסמה אגודת הרבנים דליטא קול-קורא, בו גדולי התורה מחזקים ומעוררים את העם, ועם זה מוחים נמרצות נגד גזירות הספר הלבן¹⁵.

קול קורא מאגודת הרבנים דליטא

ב"ה

אחים יקרים!

עת צרה היא ליעקב. צרות רבות סבבנו מכל עברים. והאחרונה הבכירה: זו ההצהרה של ממשלת אנגליה אודות ארץ ישראל. צרה גדולה ונוראה היא לכל עם ישראל, שלא רבות דוגמתה גם בדברי ימי עמנו, המלומד בצרות וחורבנות. ארץ קדשנו, המובטחת לנו עפ"י השם, ארץ משאת נפשנו וחזון קדושינו מאלפי שנים, ארץ המיוסדת בהררי קודש תורתנו הקדושה אשר נארגה ונקשרה יחד אתה ועם נשמת אומתנו, ארץ שבכל אלפי שנות גלותנו לא הסחנו ח"ו אף רגע את דעתנו ממנה, ואשר בימינו הוכרו זכויותינו עליה ע"י חבר הלאומים – מתנכלת ההצהרה האמורה לעשוק מאתנו לעינינו. מה גדול השבר, מה נורא עלבון האומה, מה עמוק הכאב. וכפלים לצרה, שאלפים ורבבות מצעירינו צפויים לנפול, ח"ו, בפחי היאוש ותוצאות המרות. עטופי צער ודכואי כאב נכנסו חברי מועצת אגודת הרבנים לישיבה לדון על המצב המתהווה ועל האמצעים שיש לאחוז בהם, ואלה הן החלטותיה: א. בראש ובראשונה על עם קדשנו לדעת ולזכור, כי כל הצרות הבאות עלינו – לא במקרה הן, כי אם מאת ה'. עוונותינו גרמו לזה, ועלינו לשוב אל ד' ולזעוק אליו, עד שנרוחם מן השמים. וזה לשון הרמב"ם ז"ל (פרק א' מהלכות תענית):

14. הכריז על תוכנית חדשה לפיתוח החקלאות הערבית. בנוסף, הוא המליץ על הקמת וועדה מחוקקת, שיחם

הערבים ליהודיים שם יהיה 1:4.

15. קול-קורא זה נדפס ב"דאר היום" י"ב חשוון תרצ"א, וכן באחד מעלוני "התור". קיבלתי צילום מהרב איתם המקין.

"מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבוא על הציבור, שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיצא בהן זעקו עליהן והריעו.

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין וכו'".

לכן הננו מכריזים תענית ציבור ביום שני בתרא י"ב לחודש מרחשון, לשוב אל השם, לזעוק ולהתפלל ולהתחנן לפניו לרחמנו ולהסיר מעלינו הצרות הנוראות. ומי שהתענית קשה לו, יתענה לכל הפחות עד אחר חצות היום. חולים ותשושי כח לא יתענו, ויתנו פדיון נפשם לאחד המוסדות שבארץ הקודש. וד' ישמע קול שאגת עמו וירחמנו ויסיר מעלינו כל צרה וכל גזרה רעה, ויבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה בב"א.

ב. עלינו להתחזק ולחזק ידים רפות באמונת אומן בישועת ה' וגאולת עמנו, לשמור קטני-אמנה מן הסכנה הנוראה של התיאשות ח"ו לעתידות עמנו ותוצאותיה המרות. ואם אולי בין הבוטחים רק על כוחם ועוצם ידם בלבד נמצאו כאלה, אשר בנשוב רוח אחרה בממשלה מהרו להתייאש ולבוש מתקוותם, הנה אמוני ישראל שה' מעוזם ומשגבם לא יראו ולא יפחדו ולא ייזו בעקב זה זיז כלשהו מעמדתם, ואמיצים הם בבטחונם בישועת ד' שיגאלנו למען שמו ית' ויוליכנו קוממיות לארצנו. בשעת רפיון וכשלון על הרבנים ביחוד לצאת חוצץ בראש העם ולעודדו ברוח תורה ואמונה, ברוח אומץ ובטחון, ולעמוד בראשי שורות הבונים למען עמנו וארצנו הקדושה: להורות את העם דרך התורה, לחסות במעוז ה', לשים בו מבטחם ולצפות תמיד לישועה, ובאותה שעה לעסוק בלי הרף בישובה של ארה"ק במצווה עלינו להושיב נשמות ולבנות חרבות, לישיבה ולפתחה ולרוממה עליון, עד שיעוררו רחמי מרומים לשיבת בנים לגבולם וליבם על אבותם ואל אבינו שבשמים, עד שיאיר כל המזרח וכבוד ה' עלינו יזרח, ונושע תשועת עולמים בב"א.

לתכלית זו צריכה להקרא בזמן היותר קרוב אסיפת רבנים עולמית לעניני ארה"ק בכל המקצועות.
ג. ארץ ישראל ארצנו היא עפ"י ה'. מוחזקת היא מאבותינו¹⁶, הוכרה לבית לאומי לנו ע"י חבר הלאומים. ממשלת אנגליה נתמנתה רק לאפוטרופוס (מנדטור) בתעודה מפורשת לסייע לנו בבנין הבית הלאומי, ובתור זה אין לה שום יפוי כח ורשות לחוקק חוקים או לפרסם הצהרות כאלו העומדות בניגוד לתנאי המנדט, ולכן מבחינה משפטית אין בהם ממש.

הגבלת זכויותינו בארה"ק היא גזלת כל האומה, ולכן החובה על כל ישראל לתבוע את זכויותיו בדרך משפטית בין לאומי כמידת האפשרות הקיצונית, ומי שהיכולת בידו להשתדל ולפעול להשגת משפטון ונמנע הריהו כאילו מסגיר את ארץ ישראל בידי אחרים.
 וה' ירחם עמו וארצו, ואור חדש על ציון יאיר, ונזכה בקרוב לראותה בבנינה וליום שמציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.
 הכ"ד אחיכם אסירי התקוה מלאי בטחון, המצפים לישועת ה' כי קרובה לבוא ונטים עליכם כנהר שלום וברכה.

החותמים בשם מועצת אגודת הרבנים בליטא¹⁷

(חתומים)

אברהם דובער כהנא שפירא אבד"ק קאונא,

ליב רובין אבד"ק ווילקאמיר,

ברוך הלוי הורוויץ אבד"ק אלעקסאט

[מרחשון תרצ"א קאונא]

ביחס לאיגרת זו כתב מרן הראי"ה לגרא"ד את האיגרת הבאה:

ב"ה יום כ"א לחודש מ"ח תרצ"א

שלום וברכה לכב' ידי"ע הגאון הגדול פאר הדור, **מוהרר"א דוב הכהן שפירא שליט"א**, הגאבד"ק קובנא, וכא"ל ברכת טוב סלה.

קבלתי מכתב הדר"ג ואת קול הקורא מכתר"ה וחבריו הגאונים שליט"א.

שמחתי מאד כי הד הקול של חיבוב וחיזוק בין ארץ ישראל נשמע ע"י אדירנו גאוני ליטא, יברכם ה'.
 פה, עם כל גודל החרון על ממשלת הרשע וספרי לבן הארמי שלה¹⁸, כל הישוב הוא ב"ה מאומץ בבטחון גמור, ששבט הרשע לא יוכל לבלע את הקודש, ובנין ארה"ק ילך ויפרח, ושיבת בנים לגבולם תתרחב למרות כל מחשבות שונאנו¹⁹.

17. אגודת רבנים זו (מקבילה לאגודת הרבנים בפולין) התקיימה משנת תרפ"א עד השואה. באסיפה הראשונה נבחר הגרא"ד להיות ראש האגודה, אבל כעבור זמן קצר ביקש לפרוש מפעילות בה מפאת חולשת בריאותו, ולכן נבחר ל"נשיא כבוד" שלה, תפקיד יצוגי שפיהן בו עד השואה. בשו"ת שרידי אש (לגר"י ויינברג זצ"ל, ח"ב ס' ד' – לגבי שאלת הימום הבהמות ע"י חשמל) הובאה תשובת אגודת הרבנים דליטא, שהתנגדה להצעה זו, וחתומים עליה הרבנים: אברהם דובער כהנא שפירא, ליב רובין (מוילקומיר), זעליג ראובן בענגיס אבד"ק קלואריעא, אהרן יוסף באקשט (משאוול), שלמה הלוי פיינזילבר (מקידן), ברוך הלוי הורביץ (מאלקוסט), נחום ברוך גינצבורג אבד"ק יאנאווא. [במשך השנים שימשו בה עוד גדולי תורה, כמו הגרי"ל בלוך מטלז, הגר"י סילמן מינבה, הגר"י כהנמן מפונוביז' והרב אליהו מאיר פילבזון מקופישוק]. אין צריך לומר שאגודת הרבנים עמדה בקשר אדוק עם רשכבה"ג מרן הגר"ח זצ"ל שישב בוילנה, אע"פ שבין מלחמות העולם וילנה היתה מסופחת לפולין, וקובנה היתה בירת ליטא הרשמית באופן זמני.

אמנם הקריאה לתשובה²⁰, אשר קראו כ"ג ודעימיה, יקרה היא מאד, ואין ספק שכעת תעשה רושם יותר חזק מבזמנים אחרים, בעת אשר האנשים הקרובים אל המפעל של בנין הארץ חשבו שהפוליטיקה וכל התבלין שעמיה הוא בסיס אמיץ לשיבת ציון.

אבל לא קריאתה גרידתא תמשיך את ה"תיקון" שצריך להתפשט על כל ההיקף של מעשינו לשם בנין ארה"ק, והרחבת יסוד האומה עליה. התיקון צריך לבא בתוך תוכה של תנועתנו וכל ערכיה.

עוד בראשית התנועה דיברתי והרבתי חזון לעצמי וקצת מזה פרסמתי במאמרים שונים, כי **עצמותה של התנועה אין ספק שממקור קדוש היא באה, מתוך דבר ה' וזכר חסדי אבות להביא גאולה לבני בנינים**. אבל החיסרון הגדול הוא במהלך ההתפתחות שלה, אשר העסקנות המעשית והעיונית שלה גם יחד שכחה את מקורה, **ותוכן הקודש שלה נעשה לדבר חבוי וגנוז, שלא נשמע קולו בחיים**.

חניקת כל הופעת קול קודש בתנועה כזאת, שהיא ביחוד יונקת ביסודה דוקא מן הקודש משבועת ה' וזכרון בריתו לעולמים, גרמה לנו תקלה כפולה:

היא הממה את הלבבות של צעירנו עד לידי עזיבה יסודית של כל קודש ה', בישראל בגולה ובעולם החלוצי שבארץ ישראל ברובו הכמותי,

וסבבה באופן מוחש ירדת הערך של כל המטרה של התנועה ומשקל האידיאליות שלה בעיני גדולי העמים יחידי הסגולה, שהינם מוכשרים להתלהבות מתוקף האור של זיו הקודש, המוכן להתבלט בתנופת קודש זו, שקדושת ניצוציות של אורו של משיח מתבזקת על ידה.

הזהרתי את העסקנים הראשיים של הציונות אז, את ויצמן ואת סוקולוב, בלונדון: הזהרו שלא תכבה לבת הקודש של תנועת התחיה הלאומית שלנו, העומדת כעת להתקשר עם גאולת העם והארץ, בצורה מעשית גדולה וממלכתית. ולצערי לא היו אזנים קשובות אז, ומיד הרגשתי **בחוסר דם החיים**

דם הנפש שבמפעל כביר ונורא זה.

אז יצאתי ודיברתי אל העם. רבותי, שתי שאיפות, שמטרתן היא אחת, ישנן בכל ההיקף הגדול של תנועתנו הלאומית, בקישורה לארץ ישראל ובנינה ע"י בנינו, והעוזרים על ידם. והמטרות לפרטיהן הן: "יהודה לקדשו" ו"ישראל ממשלותיו"²¹. אם אתם בטאתם בתיאור שם ציון וציונות את שאיפת ממשלת ישראל בעתיד בארצו, והנכם עסוקים בהכשרות המביאות למטרה כבירה זו, אל תשכחו את "יהודה לקדשו", ויעצתי שיהיה שם המיוחד לעיר הקודש "ירושלים" לדגל, לאות שאיפה של תחיית הקודש

18. כוונתו במליצה זו ל"ספר הלבן" שפירסמו האנגלים בהגבלת העליה היהודית לארץ ישראל. בספר מאמרי הראי"ה עמ' 359-358 פורסם הכרזת של מרן הראי"ה "עמי הגדול, ישראל", שבו הוא כותב דברי חיזוק ליושבי ארץ ישראל כנגד גזרת ספר הלבן של לורד פספילד בקיץ תר"צ. ראה על כרוז זה גם ב"ליקוטי הראי"ה" ח"א עמ' 428-429.

19. "... וכל מי שהוא עוקב את סדרי הישוב, מראשית צעדיו עד עכשיו, יכול הוא לראות בחוש, איך שמכל ירידה אשר סבלנו נצמחה אח"כ עליה והתפתחות יותר גדולה, וצעד של דליגה לטובה יצא מכל משבר. במהלך הישוב ישנן לזה דוגמאות רבות" (מתוך מאמר "שובו לבצרון", מאמרי הראיה עמ' 363-360, נכתב אחרי פרעות תרפ"ט).

20. מעונות, וגם תשובה לארץ ישראל.

21. ע"פ תהילים קיד, ב.

בתנועת התניה, למופת לדבר ד' ולרוחו אשר הוא עמנו בכל מפעלינו, לשחרורה של האומה ולשגוב החזרת כבודה על אדמת ירושתה.

מפורש אמרתי, שהירושלמיות לא תצרו את הציונות, כמו שהקודש איננו צורך את החול שבחיים, אצל כל איש ישר שהוא מבין את החיים לאשורם, כי אם הוא מרומם מעדן ומקדש את החיים בכללם. קולי לא נשמע אז, מסיבות שונות, יראה שפלה של מפלגות, וחששות של הכהיות זיו של אלה שנשאו בידם דגלים מוגבלים, שיפעת קודש נהורית חסרה להם.

כעת, כשנתרבו הצרות, ומשנאינו נשאו ראש בחוצפה נוראה, שלא היו יכולים בשום אופן להרים אותה אם נס הקודש היה חופף על תנועתנו, עכשיו הנני חוזר על דברי. ומבקש מ"ג ומכל אשר עמו, ומכל אדירי התורה וחסני היראה והאמונה בעוצם קדושתן, ניעוד נא יחד להרים את נס הקודש על כל המהלך של תנועתנו. לא נפגע בעסקי החול, שסוף כל סוף לא לתוהו נבראו, וממעשיהם יצא ג"כ אבן פנה ומיוסדות לכל שאיפות קדשי הקדשים, גם אם יארך הזמן עד אשר יזדרזו ויצטרפו מסיגיהם.

תקוותי חזקה היא, מתוך המחשבה המתונה, ומתוך הנסיון של העבודה, שאם במהלך זה נלך עכשיו, נהיה אנחנו נושאי דגל תורת ד' ראשי המדברים במכמני התנועה הלאומית בעתיד, ובהדרת כבוד יביטו עלינו כל הבנים אשר שם ישראל וחיבת ציון הוא יקר להם. ואור תשובה, שבה גנוז המפתח של הגאולה, יופיע עלינו בקרוב, וראו כל עמי הארץ, הגויים וגם כל עמי הארץ שלנו, כי שם ד' נקרא עלינו וייראו ממנו²², יראת רוממות²³ יראת כבוד ותפארת, הראויה לבא מבני עם המונהג למטרתו אשרו ופדותו על ידי מנהיגיו וצופיו הנאמנים.

דברתי ידידי הדר"ג מקירות לבי עד כה, ויותר מזה היה ראוי לדבר ולחזור ולדבר בענין זה, שנחל שוטף צדקה לישראל יצא ממנו בעה".

ואם דברי אלה רצויים ומקובלים יהיו לכ"ג וגאוני הגולה ואשר ילוו אלינו, יודיעני נא דברי אמת וצדק, ונראה מה לעשות לטובת עם ד' וארה"ק לפי המצב לימים הבעל"ט בחסדי גואל ישראל ב"ה. והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר ונאמנה, וצפיית ישועה קרובה לגוי קדוש על אדמת קדשו, כנה"י ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר מהר הקודש מירושלם.

אברהם יצחק הכהן קוק

[נדפס בקובץ "דגל ירושלים"²⁴, הוצאת 'ישיבת ירושלים לצעירים', ח"ד עמ' יא-יד²⁵]

22. ע"פ דברים כח, י.

23. חבש פאר, פ"א עמ' ט.

24. מגנזיו של ר' אברהם זק"ש הי"ו.

25. ההדגשות נעשו על ידי.

המסע לאמריקה [תרפ"ד-תרפ"ה]

בשנת תרפ"ד יצא מרן הראי"ה זצ"ל, רבה של ארץ ישראל וירושלים, לאמריקה¹. הטעם הרשמי של הנסיעה היה איסוף כספים לטובת מוסדות התורה בארץ ישראל, שמצבם הכלכלי היה חמור מאד², אך למעשה מסע זה היה גם חיזוק תורני גדול ליהדות אמריקה.

למסע זה הצטרפו מאירופה הגרא"ד כהנא-שפירא זצ"ל מקובנה והגרמ"מ עפשטיין זצ"ל מסלבודקה, שניהם ידידים טובים של מרן הראי"ה³.

גדולי התורה סבבו במדינות וערים שונות⁴, ובהן היו כינוסים גדולים של יהודים לכבוד התורה. קידוש השם והרמת קרן התורה גדולים היו במעמדות אלו.

ודאי שלמרן הראי"ה היה קושי עצום לעזוב את ארץ ישראל אפילו למען מטרה חשובה שכזאת, והדים לקושי ולהתלבטות לגבי היציאה נמצאים באגרות הראי"ה ח"ד, מאיגרת א-קצח עד איגרת א-רכד. מתוך עיתוני התקופה⁵:

"... קשה היה לנשיא הרבנים בארץ ישראל לצאת מארץ ישראל, **ביחוד בשעה זו**. השעה הזאת היא חשובה מאד, כיון ששאלת הסידור הציבורי בארץ ישראל צריכה עכשיו אולי לקבל פתרון מוחלט. חוקת הקהילות שעל פיה יתנהלו עניני הציבור בארץ ישראל, עומדת לקבל את אישורה ותקפה הרשמי, ובחירות חדשות מתרחשות לבא גם לרבנות הראשית. **ובשעה זו** חסרון גדול הוא ליהדות הדתית שבארץ ישראל, אם הרב הראשי לא יהיה בארץ, חסר יהיה הכח המעמיד שלה היהדות הדתית והמשפיע העיקרי שלה. ואם לאחר כל אלה נענה נשיא הרבנים לדרישת העסקנים הציבוריים שבאמריקה, ולבקשתם של בני הישיבות ומלמדי הת"ת פה בארץ, צריכה היא היהדות החרדית שבאמריקה לכל זרמיה, לדעת ולהכיר את ערך הקרבן הזה, **קרבן יחיד וקרבן ציבור, שמביא עכשיו נשיא הרבנים בא"י בנסיעתו זאת**, ועליה לעזור לו שתהיה עבודתו שם פוריה ומוצלחת לטובת אלה המוסדות שבשבילם מכתת רבינו החלש הזה את רגליו למרחקים ולארץ זרה ונכריה".

[ע"ע בנספח בסוף חוברתנו, על מעלת הראי"ה הניכרת בהחלטה זו].

בגלל עיכובים שונים, משך שהות המסע היה ארוך מהמתוכנן, ונמשך מניסן תרפ"ד עד כסלו תרפ"ה, ואין ספק שעיכוב זה היה קשה בעיני הראי"ה מכל הבחינות.

1. ממלא מקומו ברבנות הראשית היה הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל, לימים רבה של ירושלים ("משואה לדור", ירושלים תשל"ט, עמ' נו).

2. למעשה מי שריכז את התרומות היה ה"סנטרל רעליף", מפעל הסיוע האמריקאי שתמך בבתי החינוך ובישיבות, והוא זה שגם יזם וסידר את מסע הרבנים לאמריקה.

3. על ידידותו של הגרמ"מ עם הראי"ה, ראה מש"כ בחוברת "אז נדברו יראי ה'", נספח א', משפחה ומקורבים.

4. בין הערים: ניו יורק, ואשינגטון, פיטסבורג, דטרויט, פילדלפיה, בוסטון, בולטימור, ברונזויל ומונטריאול שבקנדה.

5. מובא ב"אוהב ישראל בקדושה", שם עמ' 323.

רובו של אותו מסע מופלא עדיין לא נחקר ותועד כפי שצריך⁶, אך רשמים חזקים ומרשימים מאד מהמסע ישנם במקורות הבאים:

* ספר "אגרות הראיה", ח"ד (הוצאת מכון הרצי"ה, ירושלים תשד"ם), מאיגרת א-רכ"ה עד איגרת א-רס"א.

* ספר "אוהב ישראל בקדושה", יהושע בארי (תל אביב תשמ"ט), ח"א, פרק ז': "הראי"ה קוק שליחותו לאמריקה", עמ' 323-404.

* ספר "רב ומנהיג", יעקב אבן-חן (ירושלים תשנ"ט), פרק נח: "ביקור הרב בארצות הברית של אמריקה" (עמ' 441-458).

* ספר "ליקוטי הראי"ה" לרמ"צ נריה זצ"ל, ח"א עמ' 237-246.

* ספר "טל הראי"ה" לרמ"צ נריה זצ"ל, בזכרונות ידיד הנעורים ר' אברהם שוער ז"ל, עמ' כח-לב.

כבר בהכנות למסע הראי"ה כותב לגרא"ד שהיה שמח מאד אם הנסיעה תהיה יחד עימו:

ב"ה. ט' שבט תרפ"ד

שלו' וברכה לכ' ידי"נ הרב הגאון הגדול סוע"ה איש חמודות מוהר"א דובער הכהן שפירא שליט"א הגאבד"ק קאוונא יצ"ו.

אחדשה"ט באה"ר

הדעפעשע של כ"ג הגיעני בזמנה, ומסרתי דברים להשיב מיד מפני הכבוד, שמפני מניעות לעת עתה נדחתה נסיעתי, אך לא ידעתי שהיה עיכוב מצד המהלך החוקי, שלא לקבל ט"ג למדינתו דמר עד ינואר דנא.

הנה בעצם דבר הנסיעה יגיעים הם הדברים, המצב פה נורא ה"י, ותיקון מוכרח דרוש הוא. אבל אין ענין כאן עם קיבוץ כספים מקריים, כי אם עם העמדת התמיכה התמידית של ועד הדתי פה על מכונן, ועל זה ישנם דיעות שונות אם השעה מוכשרת כעת לתקן. וגם ישנם שמה כאלה שחפצים מאז בקופה מיוחדת לשם ארה"ק, ובבואי שמה יוכלו להתחזק ברצון זה, ולגבי המקבלים פה, היחידים והמוסדות, הוא קלקול גדול⁷.

על כן לא אוכל כעת עדיין להחליט דבר, ומאד ערגה נפשי, אם יהיה ההכרח לנסוע, להיות בצוותא עם כ"ג שליט"א ידיד נפש מנעורים.

6. בודאי בהשוואה למסע הרבנים בארץ ישראל, "מסע המושבות" בחורף שנת תרע"ד, שזכה לתיעוד מידי מפורט בחוברת "אלה מסעי", ולאחרונה יצא בעריכה חדשה מהודרת.

7. וכן באר הראי"ה במכתב שכתב לגר"ע (יום אחד לפני המכתב לגרא"ד): "... גם יש עוד עיכוב עיקרי, שזה כמה שנים ישנם שם אלה החפצים לעשות קופה אחת לכל מוסדי הקודש, ובזה ירחיקו לגמרי את השדרי"ם, והדבר ידוע שזהו קלקול גדול שלא יוכל להמנות, וכעת יש חשש גדול שדוקא ע"י באי שמה יתחזקו בשיטה זו, כי יאמרו שאני בתור ב"כ כללי לכל עניני אה"ק יכול לסדר דבר זה, שהוא לפי רוחם של עסקנים מסוג ידוע" (אגרות הראיה ח"ד א-רז).

והנני בזה חותם בברכה נאמנה כנה"ר ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר,

אברהם יצחק הכהן קוק

[אגרות הראי"ה, ח"ד איגרת א-רט]

סיפר הרב יצחק פייבלזון ז"ל, שהיה מלווהו של הרב מקובנה, ר' אברהם דובער כהנא שפירא בעל הדבר אברהם' זצ"ל בשנת תרפ"ד, כאשר הפליג לאמריקה עם הרב קוק זצ"ל במשלחת לגיוס כספים לשיבות⁸ (השלישי במשלחת, הרמ"מ עפשטיין זצ"ל ראש ישיבת חברון כבר היה באמריקה⁹):

הגיע ערב שבת באניה עליה הפלגנו, ואחרי שהכין את עצמו הרב מקובנה לשבת אמר לי: "בוא וניכנס אל הרב קוק". הלכנו לתאו של הרב קוק ומצאנוהו יושב לבוש לבן ועטור שטריימל. אחרי שהתיישבנו התחיל הרב קוק לדבר על קדושת עם ישראל וקדושת ארץ ישראל וקדושת השבת, והמשיך כך כשעה תמימה. כשיצאנו מתאו של הרב קוק היה הרב מקובנה נרגש מאוד, ופנה אלי ואמר: "אילו היו **אומרים לי עכשיו שהרב קוק הוא המשיח - הייתי מאמין!**"¹⁰

מתוך קובץ 'המעין' ניסן תשס"ט, עמ' 68. נכתב ע"י העורך הרב יואל קטן שליט"א מיישיבת שעלבים, ראש מכון שלמה אומן.

עדות זו נמסרה לרב יואל שליט"א מהרב ישראל שורין זצ"ל, מרבני ארה"ב¹¹ ובסוף ימיו באפרת, ששמעה בעצמו מפי הרב פייבלזון זצ"ל¹².

העד על המעשה הוא הג"ר אברהם יצחק פייבלזון¹³ זצ"ל (תרמ"ו-תשל"ה), מנהל אגודת הרבנים דליטא, ומלווהו של מרן הגרא"ד שהיה נשיא האגודה הנ"ל. לאחר מכן שימש כארבעים שנה מנהל ועד הרבנים דניו יורק רבתי, ומסר עצמו על כל דבר שבקדושה¹⁴.

8. הראי"ה הפליג בספינה מארץ ישראל לנמל שרבורג שבחופי צרפת, והגרא"ד הגיע לשם ברכבת מקובנה. מנמל זה הפליגו הרבנים ביחד באוניה "אולימפיק" עד לנמל ניו יורק, כך שהיו להם מספר ימים של שהות משותפת בלי טרדות.

9. מתחילת שנת תרפ"ד, בשביל לאסוף תרומות עבור ישיבת סלבודקה.

10. ראה סנהדרין צח: על אמירות כאלו על אמוראים שונים. וע"ע בספר "בדרך עץ החיים" (ח"ב, בפרק "בינו לבין גדולי הדור" עמ' 491) שהגרא"ז מלצר זצ"ל התבטא פעם: "אילו היו אומרים לי שהמשיח חי ונמצא בדור הזה, הייתי חושב מיד על מרן בעל החזון איש!".

11. חתנו של הגר"י קמיניצקי זצ"ל, ר"י תורה ודעת.

12. גם ברשימות הרב פתחיה נריה נ"י מפי אביו הרב משה צבי זצ"ל (ראה בהקדמת החוברת "אור שלמה") מובא ששמע מעשה זה מהרב ישראל שורין.

13. בן הג"ר שמואל אביגדור פייבלזון זצ"ל, מגדולי רבני ליטא. [אחיו של הגרש"א היה הג"ר אליהו מאיר זצ"ל, רבה של קופישקא בליטא, ובנו של הגרא"מ היה הג"ר ברוך יוסף זצ"ל, ר"מ בישיבת ראדין וחתן ראש הישיבה הנודע לתהילה הגרנ"ט זצ"ל].

כתב הרב ניסן טלושקין זצ"ל, מח"ס 'טהרת מים':

"קסם היה בשפתיו [של הראי"ה], והיה מקסים את שומעיו בדבריו הנלהבים, שהיו יוצאים מפיו כניצוצי אור מאירים ומחממים. בשנת תרפ"ד שהה באמריקה ביחד עם הגרמ"מ עפשטיין זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה והגרא"ד שפירא זצ"ל מקובנא, שבאו כמשלחת לעורר את דעת הקהל לעזרת הישיבות שבארץ ובחו"ל.

אנחנו, חברי "אגודת הרבנים" היינו ה"מחותנים" היותר קרובים של גדולי ישראל אלה, וכל הזמן ששהו כאן היינו כולנו מושפעים מדברותיהם, הן בדברי הלכה הן באגדה. אבל **זכור לי שאף שני גאונים אלה – חבריו במשלחת – היו משתוקקים לשמוע דברי הגראי"ה זצ"ל** שהיה יחיד במינו בקסם שעל שפתיו.

לא אשכח ערב אחד, שהגראי"ה זצ"ל נאם בפני חברי "אגודת הרבנים". הוא פתח את נאוומו ב-11 בלילה, וסיים קרוב לשעה שתיים אחרי חצות, ובמשך שלוש השעות העביר לפנינו הסברות בסוגיות עמוקות בבבלי וירושלמי, ביאר פסוק, תנ"ך ודרשות חז"ל, קטעים מן הזוהר הקדוש, והכל היה שגור בפיו. בכל המאמרים נתן רוח ונשמה, והאיר את עינינו והעניק לנו עונג רוחני בל ישוער. וזכורני כי לא זז אף אחד מאתנו ממקומו, צמודים היינו אליו מתחילת דבריו ועד סופם, וגם כשגמר את דבריו, נשארנו יושבים, אחוזים ברגשי הקודש שדבריו הנפלאים עוררו בנו"

[נדפס ב'אור המזרח' קובץ ט"ו, ניסן תשכ"ו, עמ' 145, והובא בליקוטי הראי"ה ח"א עמ' 243]

"והנה היה ראוי לי להאריך בענין הקדוש הזה [הישיבה המרכזית העולמית], ואע"פ שבכלל לא נעלמה מכבוד גאונו מטרת הישיבה ושאיפותיה **כאשר לקחנו אודותה דברים בהיותנו מתענגים בחברת קדשו באמעריקא**"

[מתוך מכתב הראי"ה לגרא"ד שדפס בחוברתנו לעיל בפרק "בתקופת כהונת הראי"ה כרב ירושלים וארץ ישראל"]

כשביקר מרן הראי"ה קוק זצ"ל בשנת תרפ"ד, בראש המשלחת למען ישיבות ארץ ישראל ואירופה, שבה השתתפו הגאון רבי אברהם-דב כהנא שפירא זצ"ל, רבה של קובנה, והגאון רבי משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, ראש ישיבת סלבודקה, הרגיש מרן הרב קוק זצ"ל שבהופעותיהם המשותפות מקדיש הצבור תשומת-לב מיוחדת לו. בכל מקום

14. זהו מקור אחד, ואני שמעתי בזמנו מעשה זה מבנו של הג"ר יצחק שניידר זצ"ל (מגדולי הרבנים באמריקה

וחתנו של הג"ר אברהם יצחק פייבלזון זצ"ל) שמסר שכך שמע מאמו ששמעה מאביה.

וסיפר עוד מאמו בשם אביה הגרא"י, שבמשך השעות באוניה מרן הרב זצ"ל החזיק בידו חמש אבנים מארץ ישראל, שלא משו מידו וכל הזמן מישמש בהם, כדי להחזיק בידו מאדמת ארץ ישראל גם בהיותו בנכר.

היה כמובן הרב ראש הנואמים, והיה הדבר קשה להרב שהכבוד הזה נופל בחלקו, ואילו חבריו הרבנים הגאונים כאילו טפלים לו.

אכן, ידע הרב שלא ניתן לשנות את הסדר, ועל כן מצא דרך לשמור על כבוד התורה של חבריו, בדברי הקדמה שבהם פתח את נאומו, וכך היה אומר:

"רבותי, נתאספתם לכבוד חברי הרבנים הגדולים, רבה של קובנה וראש ישיבת סלבודקה ולכבודי, אולם דעו לכם שקובנה היא עיר לא גדולה כלל¹⁵, ורק גאונים כמו ר' לייבלה שפירא ז"ל ורבי יצחק אלחנן ז"ל, הם שפרסמוהו בעולם היהודי, ובימינו רבה של קובנה הרב שפירא, מחבר הספר "דבר אברהם", הוא מפרסם את קובנה בעולם. וכיצא בזה סלבודקה - עיירה קטנה היא, ורק בזכות הישיבה הגדולה וראש-הישיבה הגרמ"מ אפשטיין, מחבר הספר "לבוש מרדכי", נתפרסמה סלבודקה בעולם. קובנה וסלבודקה זקוקות אפוא לרבנים הגדולים והם המוסיפים להן כבוד ויקר.

לא כן אני עבדכם: אני מייצג את ירושלים, ובכבודה אני מתכבד, כי ירושלים עיר הקודש אינה זקוקה כלל שמישהו יפרסם אותה, שמישהו ירים את כבודה. ירושלים גדול כבודה בזכות עצמה, וכולנו מתכבדים בה. וזכותה של ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו היא שעמדה לי גם לי עבדכם להיות פותח ראשון".

[בשדה הראי"ה" לרמ"צ נריה זצ"ל, עמ' 270-269]

אף בהיותו במסעו בארצות הברית בשנת תרפ"ד, עמוס ביקורים ומוקף מבקרים, לא שינה מדרכו, ובכל עת ובכל שעה עסק בתלמודו.

הגאון ר' אברהם-דובער שפירא ז"ל, רבה של קאוונא, שהיה עימו במלאכות התורה הנכבדה ההיא, היה מלא התפעלות מהתמדת הלימוד של הרב, ואמר אח"כ: תמה אני אם יש עוד בעולם שקדן כמותו!¹⁶

[מועדי הראי"ה עמ' תקפז, ושיחות הראי"ה עמ' רמ"ב¹⁷]

למרות עבודתו המסורה של הראי"ה באמריקה, נמצאו כאלו שקיטרגו עליו כאילו לא עושה ולא מועיל דיו, וכנגדם יצאו ידידיו למסע, הגרא"ד שפירא והגרמ"מ עפשטיין ב"מכתב גלוי", ממנו רואים כמה גדולה הערכתם את הראי"ה ופעולותיו:

"בע"ה

בהיותנו יחד עם חברנו הגאון הגדול האמיתי מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א בעבודת הקודש למצוא עזר ותמיכה למוסדות התורה בארה"ק ובאירופה, ובראותנו את עבודתו המסורה והפוריה

15. יחסית לערים באמריקה.

16. צא וראה מפי מי נאמרו הדברים, מפי גאון עולם כגרא"ד זצ"ל, שכל מי שלומד בספרו דבר אברהם משתומם על ההיקף העצום בכל מקצועות התורה ממש. וראה לדוגמא על שקדנותו של מרן הראי"ה בספר ליקוטי הראי"ה ח"א בפרק "שקידתו", והדברים ידועים ומפורסמים.

17. בקטע זה, כקודמו, לא צוין בספרים מקור הדברים.

למטרה קדושה זו, הננו מצטערים מאד ומשתוממים לראות שלמרות מסרו את נפשו לצאת מהארץ לחוץ לארץ בדרך רחוקה כזו, ולמרות עמלו הרב להרמת קרן התורה, נמצאו כאלה שמעיזים להעליב אותו ולהוציא לעז לאמור שנושא דרשותיו אינו כלל לחיזוק התורה וכו'.

על כן הננו רואים לנו לחובה למחות בכל עוז נגד עלבוננו, ולהודיע גלוי כי כמונו כמוהו עבודתנו היא למען קיום מוסדות התורה, ובכל התלהבות רוחו הכביר וברגשות הקדושים האצורים בנשמתו הוא מרבה לעורר את עם ישראל יושב אמריקה להרמת קרן התורה וחיזוק מוסדותיה, ודרשותיו הנשגבות עושות פרי לעורר את לב ישראל לאביהן שבשמים, לתורת ישראל ולכל קדשינו. ואנו תפילה כי ישפיע ד' שלום על ישראל וירים קרן התורה ויחיש גאולתנו ופדות נפשנו.

הכ"ד הבעה"ת יום ב' י"ד סיון תרפ"ד נויארק

אברהם דובער כהנא שפירא

משה מרדכי עפשטיין"

[נדפס ב"אגרות לראי"ה" איגרת קסב]

טבלת אגרות הראי"ה לגרא"ד

השוואת האגרות, תוך שימת לב מדוקדקת לתאריכים של האיגרת ותשובתה, מאפשרת לזהות איגרת אחת, המפוצלת במקומות שונים באותו ספר, או אף בכמה ספרים.

כמו כן ההשוואה מסייעת לשים לב לאיגרת מול תשובתה, וכן לאתר טעויות קטנות שחלו בהעתקה.

תאריך האיגרת	נושא	באלו ספרים הודפסה
ח' אדר ב' תרע"ט	מטרתה של תנועת דגל ירושלים: הדגשת תוכן הקודש ביחס לא"י	אגרות הראי"ה ח"ג תתקמ"ו
י"א אדר תרפ"ג	תנחומין על מות אביו של הגרא"ד, הג"ר זלמן סנדר זצ"ל	שם, ח"ד א-קע"ג
ט' שבט תרפ"ד	אודות הנסיעה לאמריקה	שם, א-ר"ט
כ"ו שבט תרפ"ה	ישיבת מרכז הרב והגאון מטבריה זצ"ל (ועוד עניינים)	שם, א-רפ"ט
י"ב חשון תר"צ	בקשת עזרה למען הישיבה המרכזית	בחוברת זו לראשונה
כ"א כסלו תר"צ	חלוקת הכספים של התרומות אחרי פרעות תרפ"ט	בחוברת זו לראשונה
ז' אדר תר"צ	ברכה לנישואי הבן, בקשת עזרה למען הישיבה המרכזית	חציה נדפסה בחוברת "רעים האהובים" עמ' 169, וחציה השני הושלם בחוברת זו לראשונה
חשון תרצ"א	תנועת דגל ירושלים – מטרתה ושאיפותיה	קובץ דגל-ירושלים (ישיבת ירושלים לצעירים) ח"ד עמ' י"א-י"ד

טבלת אגרות הגרא"ד לראי"ה

תאריך האיגרת	נושא	באלו ספרים הודפסה
כ"ז אדר- א' תרע"ט	שיתוף פעולה עם התנועה הציונית ביחס לארץ ישראל	אגרות לראי"ה צ"ד (וכן אגרות-ראי"ה ח"ג בנספחות עמ' שי"ז)
כ"א סיון תרע"ט	בענין נסיעתו לא"י, השתדלות למען ישוב א"י, אגודת הרבנים בליטא	שם סי' צ"ז
כ' טבת תרפ"ה	נגד אלו שביזו את הראי"ה	שם סי' קע"ו
י' ניסן תרפ"ה	צער על המצב הקשה בגולה (גשמית ורוחנית), על עיכוב בואו לא"י ועל מצבו הכלכלי של בנו	שם סי' קפ"ח
ה' טבת תרפ"ה	צער על פטירת הגאון מטברג, והצעת ראש ישיבה למרכז הרב את הג"ר חיים יצחק קארב ¹	שם סי' ר'
כ"ט אב תרפ"ט	עזרה לנפגעי הפוגרומים	שם סי' ר"נ
חשוון תר"צ	על אופן חלוקת כספי התמיכה בנפגעי הפרעות	בחוברת זו לראשונה
י"א חשוון תרצ"א	סיוע אגודת הרבנים דליטא למאבק נגד הספר הלבן. הצעת אסיפת רבנים עולמית	שם סי' רע"ג
שבט תרצ"ה	כינוס אסיפת רבנים לדיון בענין נישואין אזרחיים ²	שם סי' ש"נ

1. ועיין "המעין" תשרי תש"ע במאמר הרב שמריה גרשוני: "עד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב", על הצעות שונות שהיו לתפקיד זה.

2. איגרת זו כוללת איגרת אישית קצרה לראי"ה, וכן איגרת רשמית מפורטת שנשלחה להרבה גדולי תורה בהצעת הרעיון לכנס כינוס גדולי הדור ולדון יחדיו על שאלת הנישואין האזרחיים. וראה בדבר אברהם ח"ג סי' כ"ט על ענין זה.

קריאה למען 'הקרן הקיימת לישראל'

למען שממות ארצנו

המאורעות הנוראים בשנה שעברה בארצנו הקדושה, האכזבה מועדת החקירה, הגבלות ממשלת המנדט לשבים לארץ אבות, פעלו על רבבות אמוני ישראל פעולה הפכית. הסכנה המרחפת לעקירת הכל, ח"ו, הרעישה נימי נפשותיהם, הרתיחה ליבותיהם והלהיבתם לעמוד בשורת המצילים, הבונים ביתר שאת וקשיות עורף. חסד עליון הוא לעם קדשנו, שבשעה שצרים קמים עליו, בשעת גזרה ותגבורת צרות, ערפו מתקשה, לבו מתרכך, רוחו מתעלה ושערי רחמים נפתחים. עוד לפני דורות שנים שלושה הרימו הגאונים ה"ראשונים לציון" את קולם לעורר יראי ה' לרכוש למו חלקת אדמה באה"ק. ולעת חיה מכירים אנו חובה כפולה ומכופלת לכל איש מישראל להשתדל ולהתאמץ לגאול חלקת-אדמה מידי זרים, להגדיל, לחזק ולהבטיח ישובי אחינו וחייהם, ולתת גאולה לארץ. קדמונינו ז"ל אמרו: "אין לך אדם מישראל שאין לו ד' אמות בארץ-ישראל", אבל ד' אמותיו אלו כבושות בידי זר, ועליו להקדיש חלק מאשר ברכו ה' בכדי לגאלן, ומי שאין היכולת בידו לגאול חלקת-אדמה לעצמו, הרי לפניו קרן קיימת ומיוחדת לגאולת הארץ והשתתף במאודו, והיה לו ניר בארץ ויד בין הגואלים.

וה' ירחם עמו ואור חדש על ציון יאיר, ימהר גאולה ויחיש ישועה, כעתירת המצפה לרחמי שמים,

אברהם דובער כהנא שפירא

אבד"ק קאוונא

[עיתון "ההד", ירושלים, מרחשוון תרצ"א]

נספח: יציאת מרן הראי"ה מהארץ

הקדמה

כידוע, מרן הרב זצ"ל היה כולו להבת קודש באהבת ארץ ישראל. אהבה שגרמה לו בשנת תרס"ד בהיותו כבן ארבעים לעלות לארץ, תוך ויתור על הצעות רבניות חשובות ותפקידים בישיבות ידועות בחוץ לארץ¹, אהבה שמכוחה פעל בכל שנותיו לחיזוק הישוב היהודי בארץ תוך מסירות נפש מצידו.

"... וביחוד תמיחני על עצתו לצאת לחו"ל לקבל רבנות, שממש אם יתנו לי מלא חללא דעלמא בשביל רגע אחד של נשימת אוירה הק' של א", ולעומת זה אם כל כסף וזהב שבעולם יתנו לי בשביל נשימה אחת של אויר הטמא של ארץ העמים, בוז אבז להם, **זולת אם יזדמן איזה צורך גדול בשביל קדושה כללית**, שאז הבטיחוננו קדושי עליון שכשיוצאים לחו"ל על מנת לחזור באופן המצווה ע"פ התורה הולך אויר א"י עם הדבק באהבת ידידות קדושתה, ובדרך רוחני גם המקום שעומד עליו יש בו קצת בחי' קדושת א", אבל לעזוב² את מקום בית חיינו, ולצאת לחו"ל, שדומה כעובד ע"ז, תמה אקרא..." (איגרות הראי"ה, איגרת תקכב).

"כשמצא, בבואו ליפו (סוף אייר תרס"ד), דירה הגונה שהכינו לו, אמר שכל זה הוא הוספה והרווחה, כי לעצם הישיבה בארץ ישראל היה די לו בדירה מצומצמת איזו שהיא". (לשלושה באלול, ח"א, כה).
 "... ואהבתו לארץ ישראל היתה כמו חידה. בעודנו ילד קטן נמשך ליבו לזו הארץ בכליון נפש. אני לא ראיתי עלותו לשערי ארץ ישראל, שמספרים שהראה התחבקות כעין זו של ר' זירא ור' אבא וחבריהם בדרך רגלם על סף ארץ ישראל³" (הגר"מ טיקוצינסקי זצ"ל).
 מהבחינה ההלכתית, ידועים דברי הפוסקים שדנו לאיזה צורך מותר לצאת לחו"ל, אפילו על מנת לחזור⁴, וכבר האריכו בזה רבים מהאחרונים⁵.

טעם נוסף היה לראי"ה לחשוש מיציאה לחו"ל, מפני שהוא היה כהן, וכנהנים מוזהרים על טומאת ארץ העמים:
 "... ואני חושש לצאת לחו"ל, מצד עצם חיבת קדושת ארה"ק ומצד הכהונה. אע"פ שיש בזה דרכי קולות⁶ אינם מתיישבים כ"כ על לבבי, והפירוש הפשוט שבדברי חז"ל נראה שהאיסור במקומו עומד גם בזמן הזה⁷" (אגרות הראי"ה, סוף איגרת תקנה הידועה).

1. ראה פרטי הענין בחוברת "לשלושה באלול" (לרצי"ה זצ"ל) ח"א סע' כד ובספר "טל הראי"ה" (לרמ"צ נריה זצ"ל) עמ' קעג-קעה.

2. באופן קבוע, ולא בשביל צורך גדול.

3. סוף מסכת כתובות.

4. ראה תוס' ע"ז יג, ד"ה ללמוד, ורמב"ם הל' אבל פ"ג הי"ד והל' מלכים פ"ה ה"ט.

5. צוינו בספר המפתח (פרנקל) על הרמב"ם שם.

6. ראה בנו"כ על השו"ע יו"ד סי' שסט.

לאור זאת יש מקום להתבונן על יציאותיו לחו"ל של הרב, בנוסף לפעם אחת שעלתה במחשבתו לצאת. בפעמים אלו החליט הרב, מתוך שיקול תורני מעמיק ומתוך העדפת טובת הכלל על פני טובתו הרוחנית והגשמית,⁸ שאינו יכול להשמט מאחריות ציבורית, וההכרח גרם את שלו לצאת מבית חיינו. זאת מכיוון שגם בדברים הכי חשובים ונעלים אין לאדם לקבוע לעצמו "עיקרון" שאינו עובר, אלא הכל חייב להישקל בדעת תורה איך לפעול, לפי ההיתר או האיסור ההלכתי ולפי הדעות והמידות.⁹

בפנים החוברת עסקנו ביציאה השלישית, לאמריקה,¹⁰ ולכן כאן נעסוק בפעם הראשונה, שנשארה ב"מחשבה", ובפעם השניה, לאירופה.

פעם ראשונה: מחשבה לצאת עבור סיוע לשובתים בשמיטה

בשנת תרס"ט, לקראת שנת השמיטה שנת תר"ע, חשב מרן הרב זצ"ל לנסוע לחו"ל עבור סיוע לשומרי שמיטה כפשוטה בשביתתם ממלאכה. וזאת, בעקבות בקשת ידידו הגאון הרידב"ז זצ"ל.

על אף שמרן הרב ביסס הלכתית את "היתר המכירה" הידוע,¹¹ וראה בו הכרח בזמנו לצורך קיום הישוב היהודי, מ"מ ראה זאת בהחלט כהיתר בשעת הדחק, ותמיד עודד את אלו שהיתה יכולת בידם לשמור שמיטה כפשוטה.¹²

למעשה הנסיעה הזו לא יצאה לפועל, מסיבות מעשיות שונות.

7. וכשית השבות יעקב (ח"א סי' פה וח"ב סי' צח) שנהג האיסור לכהנים גם בזה"ז, עיי"ש. וע"ע 'הליכות שלמה' למרן הגרשז"א זצ"ל (תפילה, פ"י הערה 12 ופכ"ג הערה 16) שחוכך להחמיר, וכן בשו"ת דבר חברון (לגר"ד ליאור שליט"א) ח"ג עמ' רח החמיר בזה (ואפילו לאילת אסר).

8. כמובן הקושי הגשמי, של ההפלגה באוניות של אז והטילטולים הרבים ממקום למקום, וכן הריחוק מבני המשפחה היקרים.

9. וכדברי חז"ל (מו"ק ה, א) על אותו תלמיד שתמיד היה מקשה לרבו, ובשבתא דריגלא לא הקשה שמא ירבו לא ידע לענות ונמצא מתבייש בעיני הציבור הגדול, "כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה". וע"ע נגד נקיטת "עיקרון" בל יעבור, מה שכתב בספר הנפלא "לקט רשימות" (למשגיח מליקווד) ראש השנה, עמ' יז ועמ' צז-צח [וקשר גם לדברי הרמח"ל במסילת ישרים פרק כ' על "משקל החסידות"]. ופשיטא, שלעיתים גם אחר שומת-אורחותיו המסקנה תהיה שלא לשנות את העיקרון, וכגון מה שמרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל לא יצא מעולם מארץ ישראל (ואף הקפיד על כך בתוך גבולות עולי בבל, ואכמ"ל), אם כי גם הוא היה מוכן לצורך ציבורי גדול והכרחי לצאת, ראה בספר מכתבי מרום אגרות עט-פא.

10. וראה שם ב"מכתב גלוי" שכתבו ידידי הראי"ה, הגרא"ד והגרמ"מ: "מוסרו את נפשו לצאת מהארץ לחוץ לארץ בדרך רחוקה כזו", והיינו הקושי בעצם היציאה וגם קושי הדרך. [לשון "מסירות נפש" מצאנו בחז"ל גם כביטוי מושאל, ראה ברכות כ, א].

11. שכבר גדולי תורה שקדמו לו הסכימו להיתר, כמו רשכבה"ג הגרי"א ספקטור זצ"ל.

12. כמבואר בהקדמת שבת הארץ, ובאגרות ובתשובות רבות, ראה לדוגמא באגרותיו של הראי"ה לרידב"ז (ע"פ מפתח אגרות הראי"ה, וספר מכתבי ראי"ה לרב נריה גוטל, מכון הרצי"ה, ירושלים תש"ס), ואגרות הראי"ה סי' רלו, שי ושיב.

בשלוש האגרות הבאות שנדפסו ב"אגרות ראי"ה" נשמר רושם ממחשבה זו, בנוסף לאיגרת נוספת שנדפסה בשו"ת משפט כהן סי' ס':

א.

עיה"ק יפו ת"ו, ד' ניסן תרס"ט.

שלום וברכה לכבוד ידי"נ הרב הגאון האמיתי פאר הדור מוהר"י דוד שליט"א, מכתבו הגלוי הגיעני היום, ותמיהני מאד שלא קיבל עדיין את המכתב אשר שלחתי לו זה כשבועיים. ובו ביארתי, שאמנם נכון הנני בל"נ לנסוע יחד עם הדר"ג בשביל תיקון השמיטה הבעל"ט. מובן הדבר, שרק בעסק הקדוש הזה, שהוא נוגע לכללות קדושת ישראל ואה"ק, אוכל לפעול אצלי **לזוז מארה"ק, אשר אהבתה תקועה בלבבי, וממש איני משער את האפשרות להפרד ממנה אפילו לרגע ממש, ולצאת מנחלת ד' לחו"ל.**

(אגרות הראיה ח"א איגרת קצ)

ב.

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, כ"ב כסלו תר"ע

... לא יכולתי לפטור את עצמי במקום פיקוח נפש¹³, אף **שדאב לבבי לצאת מארה"ק אפילו דרך ארעי.** ועתה שאין צורך בדבר, ב"ה שאיני נזקק לזה, ומה בכך. ומה שדנים על זה מבחוץ איני מעלה בחשבון כלל. רק ד' הרואה ללבב יודע יושר לבבי וכוונתי, ובזה אני שמח כעל כל הון, ולבי אמיץ ב"ה בגבורת אמת.

(אגרות הראיה ח"א איגרת רמו)

ג.

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, י"א טבת תר"ע

לכבוד ידי"נ הרב המאווה"ג, אוצר מלא וגדוש לתו"ר מו"ה יוסף אלי' שליט"א וויניגרד, שלו' וברכת טוב.

הגיעני מכתב כ"ג מר אחיו הגרי"צ שי', בצירוף מכתב כתה"ר שי'. ולמותר הוא שנזקק כת"ר ידי"נ להתנצל ע"ד השינוי אודות הנסיעה. אדרבא, הנני תודה לש"י **מלא רצון על אשר לא נזקקתי לצאת לחו"ל, שהיתה לי למורת רוח,** אשר רק מעוצם ההכרח לא הרהבתי עז בנפשי למאן בזה, אבל כאשר נתהוו הענין שאין צורך בזה **מה טוב ומה נעים.** (אגרות הראיה ח"א איגרת רנו).

לסיכום, הראי"ה מו"ק לצאת לחו"ל למען שומרי השמיטה, למרות הקושי העצום עבורו, וממילא שמח כשהנסיעה התבטלה "משמים" עקב בעיות מעשיות.

13. של שומרי השמיטה, שנשארו ללא מחיה.

פעם שניה: יציאה לאירופה למען הכינוס של 'אגודת ישראל'

בתמוז שנת תרע"ד, יצא הראי"ה, אז רבה של יפו והמושבות, לפרנקפורט שבגרמניה, בעיקר בשביל השתתפותו ב"כנסיה הגדולה" של אגודת ישראל שתוכננה לאותה שנה שם. באותו זמן פרצה בדיוק מלחמת העולם הראשונה, מה שביטל את אותה אספה. הראי"ה נמלט לשווייץ, ואח"כ לאנגליה.

מטרתו בהשתתפות באסיפת הרבנים היתה גם למען המרצתם לחיזוק העליה לארץ ישראל וההתיישבות בה. למען זאת היה נחוץ שיבוא רב חשוב מארץ ישראל ויסביר מה מצבה וכיצד רואה הוא את פני הדברים. כך כתב תלמידו מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, באגרתו הידועה והחשובה "אגרת להארת דמותו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל"¹⁴:

"... מאור עיני ישראל וגאוונו רבינו הרב זצוק"ל זיע"א, בהיותו עצור בחו"ל לרגלי המלחמה הקודמת, שיצא מארץ ישראל לזמן עראי, שהזמינוהו להשתתף באסיפת גדולי ישראל שהיתה נועדה להיות על-ידי אגודת ישראל. רבות חשב וחיכה לתוצאותיה של ועידה זו. הוא יצא מארץ ישראל ביום י"ח תמוז תרע"ד, אחרי שעלה לירושלים לחונן את עפרה, לתנות את חורבנה במקום הקודש של כותל המערבי. והיה מלא תקוה כי יעלה בידו לשכנע את המון בית ישראל, על גדוליו ומנהיגיו, וכל אוכלוסיו, על דבר חיבת הקודש לארץ ישראל, לצאת מהגלות בעוד מועד, בטרם יפרשו הצוררים את ידם על מחמדנו, ולבנות ציון וירושלים על מבועי הקודש והמקדש".

מקור נוסף שממנו עולה טעם שהצטרף להחליט את הנסיעה:

"לצאת מארץ ישראל לא הסכים (הראי"ה) אפילו לזמן קצר, לפי בקשות הנהלת "אגודת ישראל" להשתתף בכנסיה הגדולה בפרנקפורט-דמיין ובמועצת גדולי התורה, עד שהצטרפה לזה פקודת הרופאים שהוא זקוק לטיפול רפואי בחו"ל"¹⁵ (הרצי"ה זצ"ל, "לשלושה באלול" עמ' כה. וכן "לנתיבות ישראל", מהד' בית אל, ח"ב עמ' תעה).

א.

ניסן תרע"ד

"קשה לי מאד להחליט דבר בענין דרישת אגודת-ישראל לנסוע לברלין לאסיפת הרבנים. ידעת בני כמה כבדה עלי הסכמה של יציאה לחו"ל, גם ארעית, ונתינת ערך גדול לפעולתי בחבורת רבנים כרבני האגודה, עד שתהיה מכרעת אצלי את קושי ההסכמה של היציאה. חסרה לי הסכמה נפשית על זה, והדבר נדחק, והנני עומד בלחץ מבלי דעת איך יתן ד' בלבי להשיב דבר, ינחני ד' ברחמי הרבים בעצה טובה וישרה".

(אגרות הראיה ח"ב איגרת תרעח)

ב.

14. איגרת משנת תמוז תש"ה, שנשלחה לר' שמעון גליצינשטיין. נדפסה לראשונה בקובץ "מאבני המקום", ישיבת בית אל, קובץ יא.

15. דברים אלו כתב הרצי"ה זצ"ל גם בשיחתו "ישיבת ציון" סע' 15, ושם מובא שבנוסף לנסיעת הראי"ה למעיינות רפואיים בקסינגן תיסע גם אשתו הרבנית לטיפול רפואי בברלין.

"סיון תרע"ד

על דבר המסע לאספת "אגודת ישראל", כמה קשה לי להחליט דבר להעתק לימים וק"ו לשבועות מארץ-חמדה, שזיוה ונעמה יעדנו רוחי בחסד צור ישראל גומר עלינו בכל עת. נתישב ואיך שיוחלט דבר נתפלל נא: יואל ד' וברכתו יצוה עלינו לכונן את מעשי-ידינו לטובה ולברכה". (אגרות הראיה ח"ב איגרת תרצא)

ג.

כ"ח סיון תרע"ד

"על דבר נסיעתי לכנסיית ה"אגודה" בע"ה, כפי-הנראה שיוכרע לצד ההן. למרות מה שקשה לי הרבה הדבר. דורשים ממני גם פירוט של הרצאה ע"ד המעמד הארצי-ישראלי, וגם זה קשה לי, ומ"מ אקוה להזדרז ולרשום איזו הרצאה".
(אגרות הראיה ח"ב איגרת תרצד)

ד.

לאחר שכבר הגיעו לאירופה, והסתובב מה שהסתובב, כתב הראי"ה:
"הנני עוסק קצת ברפואות. לולא העיכובים הייתי נוטה לשוב הביתה במוקדם בע"ה, אבל א"א לדעת כעת מתי תהי' הדרך בטוחה, ביחוד בים, ולד' הישועה. ובודאי יזמין השי"ת הכל ע"צ היותר נעלה וטוב, לטובת כל המחשבות הטובות לעם ד' ולארה"ק אשר אודותן שמתי פעמי לדרך כבדה זו"
(אגרות הראיה ח"ב ס' תש)

סיכום

שלימות של אדם גדול ניכרת דוקא ביכולתו לשום דרכיו, ולעשות לעיתים דברים שהם נגד טבעו, ולעיתים אף נגד שאיפותיו הרוחניות¹⁶.
מרח הראי"ה, בלבטיו על יציאה מארץ הקודש שבה היה כל חפצו, ניכר ברוממותו וביכולתו להחליט ולפעול דברים מתוך דעת תורה אמיתית.

16. ראה גם בספר המוסר "עלי שור" לרב שלמה וולבה זצ"ל, ח"ב, שער שני פרק יא, ומשם והלאה בספר.

נספח ב': ספירת העומר כשמסופק במנין

דין בדברי מרן הראי"ה ומרן הדבר אברהם

שאלה הלכתית, לא נדירה, מצויה בדיני ספירת העומר¹:

האם אדם שמסופק במנין היום, יכול לספור מספק את שתי הספירות?

וכן: האם אדם שמסופק במנין, יכול לספור ספירה אחת לפי מה שנראה לו, אע"פ שאינו בטוח בה?

והנה מרן הראי"ה כתב בשו"ת אורח משפט² (סי' קכו):

"... לא יאמר בלשון מסופק 'היום שני ימים או שלשה ימים', דבכהאי גוונא יש לחוש לדברי הגאון רבי יצחק וינוגרד זצ"ל, שאין זה מנין כלל, שמנין משמע דבר ברור, אבל הוא אומר בדרך החלט 'היום שלשה ימים' ומוציא אח"כ משפתיו 'ארבעה ימים', הרי ספר בפיו בודאי את המנין הנכון, וקמי שמיא גליא איזה שעלה לו לשם מצוה, ומה שבעצמו אינו יודע לברר אין זה כלום, כי דברים שבלב אינם דברים". ועיי"ש שאחר שספר באופן הנ"ל עדיף לומר שוב עם ציון המילה היום: "היום שלושה ימים, היום ארבעה ימים".

והיינו שסובר שאין משמעות "ספירה" היא דוקא במעשה מבורר, ואי אפשר לומר בדרך מסופקת ("או"). וא"כ ספירה של אחד אחר השני, שאינה בעיה במעשה להבנת הרב, נחשבת "ספירה" ומותרת. מאידך, הרב מדגיש שאין בעיה בכך שבלבו אינו יודע מהי הספירה הנכונה, ולכן פשיטא שלשיטתו הסופר ספירה יחידית נכונה יצא יד"ח גם אם בשעת המנין לא היה בטוח בה.

והנה הדבר אברהם ("ח"א סי' לד) רוח אחרת עימו³, ש"ספירה" פירושה גם הבנת הלב. ובאר בזה דברי הפוסקים שחייבים לספור דוקא בלשון שמבין, ולא יוצא יד"ח אפילו בלשון הקודש אם אינו מבינה, והיינו מפני שצריך "ספירה" עם הבנת הלב⁴.

ומילא המשיך שם, שהבנת הלב חייבת להיות מבוררת, וכשאינו יודע בביורור לא נקרא "ספירה"⁵.

1. נציין נידון זה בשו"ת"ם של אחרוני הדורות וחכמי דורנו, ומעניין שאין נידון מפורש על זה בדורות קדומים: שו"ת 'אבני מר' יו"ד סי' רמח, 'שערי יושר' שער הספקות תחילת פרק ה, שו"ת 'מנחת יצחק' ח"ח סי' מח, שו"ת 'בצל החכמה' ח"ה סי' ק, ושו"ת 'ביע אומר' ח"ח סי' מה (עם כל ציוניו).

2. דברי מרן הרב באריכות בסי' קכו-קכז שם נסבו בענין ההפסק שיש בין הברכה לספירה כשסופר בלשון כפולה, וע"ע בבידן זה מש"כ ב'מקראי קודש' לגרצ"פ פרנק זצ"ל, פסח ח"ב סי' סז.

3. אמנם בסוף הסימן משמע שחזר בו מסברתו, עיי"ש, ולכן לכא' צדקו דברי הטוענים שהדבר אברהם בסופו של דבר מקל בזה (ראה שו"ת 'ביע אומר' שם, וכ"כ ב'פסקי תשובות' ח"ה עמ' רפא ו'נטעי גבריא' פסח ח"ג עמ' רז). מאידך, ברוב הסימן דעתו של הדבר אברהם נטתה לחומרא בזה, ואף משמע מלשונם שם כמחליט הדבר, ולכן באמת מפורסמת יותר דעתו לחומרא (ראה 'ביע אומר' שם בשם 'קנין תורה', 'המועדים בהלכה' בסוף מאמרו על ספירת העומר, וספר 'נפש הרב' לגריד"ס זצ"ל עמ' קצא ו'מפני הרב' עמ' רלב).

4. ונראה שלזה כיוון גם בשער הציון (סי' תפט ס"ק ו) שמשווה דין ספירת העומר לדין תלמוד תורה שמצריך הבנה בנוסף לאמירה.

ולשיטתו עולה, שלא מיביעיא אם יספור בלשון מסופקת שלא יצא יד"ח, אלא אפילו כשאמר בלשון בחורה לא יצא אם היה מסופק בשעת הספירה, וכ"כ שם להדיא.⁶

עלה בידנו שנחלקו הפוסקים האם ספירה יוצאים גם בספירה מסופקת, או שצריך מעשה ספירה מבורר, או שצריך גם הבנת הלב ברורה.⁷

ספירה בהרהור

וכאן צריכים לבאר, שאמנם הדבר אברהם חידש שגדר "ספירה" מצריך גם הבנת הלב, מ"מ פשוט שצריך גם מעשה ספירה בדיבור ואין די בהרהור הלב. ואע"פ שבספירת זבה ונדה א"צ ספירה בדיבור, מ"מ בספירת העומר קיבלו חז"ל שזו כוונת התורה.

ובספר החינוך מצוה של כתב לגבי ספירת יובל ע"י הבית דין:

"ואם תשאל, למה חייבו זכרונם לברכה למנות השנים שבע שבע מדכתיב וספרת לך, ולא ראינו מעולם שימנה הזב ימי ספירו ולא הזבה ימי ספירתה ואף על פי שכתוב בהם [ויקרא ט"ו, י"ג] וספר לו, וספרה לה, זולתי שחייבים שיתנו לב על הימים, אבל לא שיתחייבו למנותם בפה ולברך על מנינם.

תשובת דבר זה מה שהקדמתי לך בראש ספרי, כי כל ענין התורה תלוי בפירוש המקובל, וכמה כתובים נראים בהיפך זה מזה, וכמה קושיות וכמה סתירות יתחדשו על כל מי שלא ידעו, ואשר ידענו על בוריו יראה כי כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה אמת. וכן באתנו הקבלה שציווי וספרת דיובל צריך מנין בפה, וציווי הספירה הכתוב בזב וזבה אינו אלא השגחה בימים. ומנהגן של ישראל בכל מקום כך הוא, ואף על פי שאינם נביאים בני נביאים הם.

וכענין ענין זה מצאנו בתורה בלשון זכירה, דכתיב בענין עמלק זכירה, ועל דבר מרים זכירה, וכתוב גם כן זכירה בענין יציאת מצרים, ועל זכירת מצרים באתנו הקבלה לעשותה בפה, וכמו שאמרו זכרונם לברכה [ברכות כ"א ע"א] בברכת אמת ויציב דאורייתא, ושאר הזכירות די לנו בהם בזכירת הלב לבד והשגחתנו על הדברים".

ומבואר מדבריו שזו כוונת התורה, לפי קבלת חז"ל.

וכן משמע מדברי הר"ן על הרי"ף (פסחים דף כז עמוד ב בדפי הרי"ף): "גמרי רבנן דהאי וספרתם מנין ממש, מה שאין כן בשאר ספירות הכתובות בתורה"⁸.

5. ועיי"ש מה שדן בקשר לסוגיה ב"מ פרק ראשון לגבי ספק במעשר בהמה, ועוד דן שם בספירת העומר בגלויות ששם מסופקים בתאריך.

6. ובנטעי גבריאל ציין שכ"כ להלכה גם בשו"ת בית אבי ח"ד סי' סה.

7. וראיתי בכמה ספרים שטעו בזה, וצרפו את שיטת הדבר אברהם על ספירה בלב עם אלו שהצריכו במעשה ספירה מבוררת.

8. אך בדברי שו"ת רע"א (קמא, תשובה כט, והיא מדודו רבי וולף, וכן שם בתשובה לא) מבואר שחז"ל **תיקנו** ספירת העומר בדיבור, ויש לעיין. וע"ע לגבי ספירה בהרהור מש"כ נכד אחיו של מרן הרב זצ"ל, הג"ר אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, ר"י 'מאור התלמוד' ברחובות, בספרו "שדה אברהם" (רחובות תשס"א) סי' כד.

כשבאים להפלות בין מצוה למצוה ולומר: "שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה", מאבדים הונה של תורה, וזו וזו לא תתקיימנה כמ"ש ז"ל (עירובין ס"ד.): "כל האומר: שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה". ההון היקר הולך ונאבד, ה"מאור שבה" הולך ומתעלם. ואמרו (שהש"ר פ"ו): "אל גינת אגוז ירדתי" – למה נמשלו ישראל לאגוז? מה אגוז זה את נוטל אחד מהכרי וכולך מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה, כך הן ישראל... כך הן ישראל וכך היא תורתו. **כל משפטיה ומצוותיה הם שלשלת ארוכה של טבעות הרבה הקשורות ודבוקות בדיבוק אורגני**, ואם אתה נוטל אחת מהן "כולך מדרדרין ומתגלגלין", אם אתה תולש טבעות אחדות מהמחרוזת בטל הקשר האורגני, נשבתה התאמת הפרטים ונשארו בלי יחס מקושר וקביל זה לזה.

וכך הוא מפורש לחז"ל (ירושלמי סנהדרין) גם על דברי תורה שדומים "לכיפה של אבנים, כיון שנתרועע אחת מהן נתרועע כולן".

[דבר אברהם" חלק הדרוש, עמ' 33]

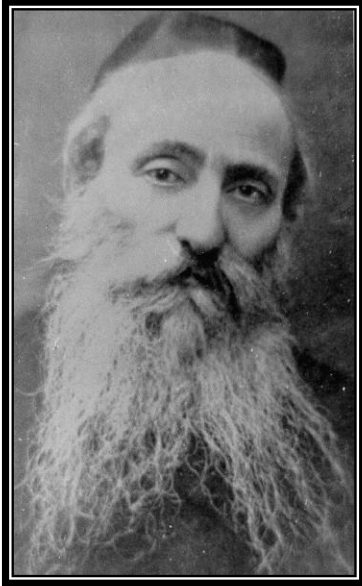
נשיאות אסיפת הרבנים בליטא, קובנה תרפ"ו

מימין לשמאל על שלחן הכבוד, הרבנים הגאונים:

- רבי בן ציון זקס, אב"ד נעמקשטי מחוז ראסין,
- רבי זליג ראובן בענגיס, בעמח"ס לפלגות ראובן.
- רבי אריה לייב רובין, אב"ד ווילקומיר.
- רבי משה מישל שפירא, אב"ד רגובה.
- רבי ברוך הורביץ, אב"ד אלקוסט (פרוור קובנה)
- רבי יוסף יהודא לייב בלוך, אב"ד טלז וראש הישיבה.
- ר"מ בישיבת סלבודקה.
- רבי אבא גרוסברד, מראשי ישיבת לומזה ופונוביז.
- רבי אברהם דובער כהנא שפירא, אב"ד קובנה.
- רבי ראובן ברא"ז, אב"ד נאווי-דוואר.
- הרב דוד איצקוביץ, מזכיר ועד הרבנים.

הגרא"ד,
במסע לאמריקה
עם הרה"ג
רבי אליעזר סילבר

הגרא"ד כהנא שפירא זצ"ל

הגרא"י הכהן קוק זצ"ל

במסעם המשותף לאמריקה

הגראי"ה, הגרא"ד הגרמ"מ על גזוזטרה בישיבת מונטריאול
[הראי"ה נואם בפני הקהל הנמצא למטה]

הראי"ה זצ"ל, הגרא"ד שפירא זצ"ל, הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל

במסע הרבנים לאמריקה

לויית הגרא"ד שפירא זצ"ל הי"ד בגטו קובנה

